

EZREDFORDULÓ

STRATÉGIAI TANULMÁNYOK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁN

Kárpát-medencei magyar kisebbség:
mérleg és új lehetőségek

1
DÍJ

Glatz Ferenc: Magyarság, kisebbségpolitika és Európa

Pásztor István: A kisebbségpolitika lehetőségei a Vajdaságban

Markó Béla: Gondolatok egy Kárpát-medencei vagyonszösszegegről

Csáky Pál: Valahol utat tévesztettünk?

EURÓPAI PARLAMENTI
VÁLASZTÁSOK 2009.
www.magyarosszefogas.ro

június 7.
a magyar
összefogás
napja

2009. június 7-én szavazzon a tulipánra!

Az új találkozón a 20 éves számvetés legyen a téma – mondjuk 2009 nyarán. 1989 huszadik évfordulója mindenütt napirendre tűzi a mérlegkészítést a rendszerváltások eredményeivel. És a csalódásokkal. Szükséges a szembenézés: ha más nem, hát a világ átrendezése teszi azt elkerülhetetlenné. (Amelynek csak egyik tényezője a pénzügyi-gazdasági válság.) Hiszen mindenki érzi: más lesz Európa az átrendezés következtében, mint amilyen volt a mi „csatlakozásunk” idején. Vagyis a szovjet összeomlása után. Mivel számoltunk 1990-ben, a rendszerváltások éveiben, és mivel kell számolnunk ma vagy holnap? Mit nem adott meg elvárásainkhoz képest Európa és mit kínál újat? Hiszen a közösségvezetés művészete: az elképzeléseket szembesíteni az új, nem várt lehetőségekkel. – És itt vannak az aktuális, új témák. A Vajdaságban elfogadás előtt a törvény a nemzeti tanácsokról. Szlovákiában elfogadhatják a nyelvtörvényt, amely először avatkozik bele a térségben törvényerővel a polgárok nyelvhasználatába a magánszférában. És Romániában most lehet válaszolni arra: vajon csak az EU-felvétel előtti időben voltak a szomszédos államok többségi politikusai méltányosak a magyarsággal? – Így jött létre ez a 2009. október 12-i, második találkozó.

Lásd Glatz Ferenc: *Magyarság, kisebbségpolitika és Európa* című cikkét a 3. oldalon!

A Kárpát-medence országaiban az a többség-kisebbség szemlélet működik, mely szerint van egy többségi tulajdonos, és van egy „(al)bérlői státust” élvező kisebbségi közösség, jobb vagy rosszabb körülmények között. Hiszen a nemzetállam tulajdonképpen azt jelenti, hogy nemzet és állam azonos, tehát egy bizonyos nemzet a tulajdonosa az illető országnak és államnak. A „bérlői szerződés” változhat, és változott is az elmúlt 20 esztendőben. Tagadhatatlanul jobb bérlői feltételeket sikerült kikényszeríteni. Kisebbség a befizetett összeg, esetleg többet visszkapunk belőle, jobban karbantartják a környezetünket stb. Az úgynevezett „csendőrák” kisebbségek lettek, időnként hangoskodhatunk. De alapvetően a fent leírt tulajdonosi szemléletet nem sikerült megváltoztatni.

Lásd Markó Béla: *Gondolatok egy Kárpát-medencei vagyoni közösségről* című cikkét a 14. oldalon!

Mindannyian tudjuk, hogy egy átfogó, korrekt megoldást az önkormányzati formák kombinációjának kiteljesítése jelenthet. Ehhez azonban fogadókészség kellene a szomszéd államok többségi nemzeteinek részéről is. Az a játék ugyanis, hogy mi azt mondjuk: a jogainkat szeretnénk megvédeni, sőt bővíteni, ők pedig erre azt válaszolják: sanda szándékaitok vannak, határváltoztatást akartok, cinikus és primitív játék is egyben. S ezt nem lehet naponkénti nagyesküggel ellensúlyozni, amelynek értelmében a kormánypárti magyar közjogi méltóságok délelőtt, az ellenzékiek pedig délután teszik le a nagyesküt, hogy nincsenek ilyen szándékaik. Szomszédjaink jobb fiai ugyanis pontosan tudják ezt, sőt azt is tudják, hogy ha esetleg valakinek az agyában megjelenne egy ilyen gondolat, annak semmi realitástartalma nem lenne.

Lásd Csáky Pál: *Valahol utat tévesztettünk?* című cikkét a 17. oldalon!

Tartalom

• KÖZÖS DOLGAINK •

KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR KISEBBSÉG: MÉRLEG ÉS ÚJ LEHETŐSÉGEK

GLATZ FERENC: *Magyarság, kisebbségpolitika és Európa* 3

I. Mit hozott a 20 év Európában? • II. Mit kínál Európa a kisebbségpolitikának 2009-ben? • III. Megfontolások 2010 utánra

PÁSZTOR ISTVÁN: *A kisebbségpolitika lehetőségei a Vajdaságban* 10

Kitartás, eltökéltség, közös akarat • A VMSZ helyzete • Néhány elem a mérleg serpenyőjéből

BUNFORD TIVADAR: *A Vajdasági Fejlesztési Háló* 13

MARKÓ BÉLA: *Gondolatok egy Kárpát-medencei vagyoni közösségről* 14

Vajdaság és Szlovákia • Az RMDSZ helyzete • A szemléletváltás fontossága

CSÁKY PÁL: *Valahol utat tévesztettünk?* 17

Csalódások időszaka • A konfliktusok elkerüléséért • Szerény eredmények • A második koalíció • Veszélyes játékok • Uniós támogatás szükségessége

GÁL KINGA: *Paradigmaváltás a kisebbségi politizálásban* 21

Politikai és jogi érdekérvényesítés • Az Európai Bíróság és Európai Bizottság • A lisszaboni szerződés ratifikálása • A diszkrimináció kérdése • A szlovákiai folyamatok hatása

TABAJDI CSABA: *Hol tart ma az európai kisebbségvédelem?* 23

Az uniós szervezetek érdekeltsége • Óshonos és bevándorló kisebbségek • Magyar ügy vagy összeurópai ügy? • Határokon átnyúló együttműködés • Az autonómiáról • Magyar érdekérvényesítés • A szlovák nyelvtörvényről

HORVÁTH GYULA: *Területi kohézió a Kárpát-medencében* 26

VARGA MIKLÓS: *Vízügyi politika és a határ menti térségek* 30

A nemzetközi együttműködés szükségessége • Egyezmények, szerződések • Az Európai Unióban • A Szamos-holtág rehabilitációjáról • Körös völgye, torontáli vízrendszer

EZREDFORDULÓ

Stratégiai Tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián

(Megjelenik a *História és a Technika* mellékleteként.)

Szerkesztő: Glatz Ferenc

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Uri utca 53.

Tel./fax: 356-0457

Kiadó: MTA Társadalomkutató Központ

1014 Bp., Országház u. 30. Tel.: 224-6700

Kiadói munkatársak: Kovács Éva,

Palovicsné Tihanyi Éva (tördelés), Nagy Béla (térkép),

Horváth Imre és Kocsis Gabriella (borító)

Nyomdai munkálatok:

Mesterprint Kft., Bp., Vak Bottyán u. 30-32B

ISSN 1417-8826

KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR KISEBBSÉG: MÉRLEG ÉS ÚJ LEHETŐSÉGEK

Kisebbségi csúcs ismét a budai Várban, 2009. október 12.

„Bármikor, bárhol és bármiről. És, ha kell, azonnal.” Ezekkel a szavakkal vált el 2008. július 8-án a három határon túli nagy magyar párt elnöke és az MTA volt elnöke. A pártelnökök tapasztalt politikusok, volt miniszterek, miniszterelnök-helyettesek, a magyarországi házigazda az akadémiai Stratégiai Tanulmányok Bizottságának, a Határokon Túli Magyar Tudományosság Kuratóriumának elnöke. Négyen régi barátok. Napi robotosok – politikában, írásban, kutatásban, közéletben – a Kárpát-medencei nemzeti-vallási-szokásrendi sokszínűség megmaradása fejlesztése érdekében. És természetesen elsősorban a magyarság érdekében. Rövid, félnapos eszmecsere. Összefoglalása volt ez az év közbeni, hivatalos fórumokon esett találkozások témáinak. Publicitás nélkül, csak szűk, „akadémiai” közönséggel. (Akik között meghívottként ott voltak – sok év óta, konferenciákon, vitákon – magyar európai parlamenti képviselők néhányan: Gál Kinga, Szent-Iványi István, Tabajdi Csaba.) Véletlen válogatás. 2008-ban Csáky Pál és Glatz Ferenc volt az indítványozó, 2009-ben Pásztor István és Glatz. 2008-ban az aktualitás: a 2007–2013. évi európai tervek első tapasztalatainak megbeszélése. 2007-től – Románia EU-tagsága után – immáron uniós keretben él a Kárpát-medencei magyarság 95%-a. Téma: mennyire készíti újragondolásra a kisebbségi politikát ez a tény? És hogyan lehetséges a térségben a hosszú távú – stratégiai – tervezésekben (a Kárpát-medence közlekedése, vízgazdálkodása, térségi szervezetének, munkaszervezetének tervezésében) az összmagyar szempontokat érvényre juttatni? A találkozó után Nyilatkozat-aláírás. A budai Várban. Az akadémiai tömbben. (Amellett, hogy a tanácskozársra előkészített szövegeket, valamint a vita szerkesztett jegyzőkönyvét közzétettük az Ezredforduló 2008/2. számában.) Jelen számunkban a 2009. október 12-i találkozó anyagát tesszük közzé.

Az új találkozón a 20 éves számvetés legyen a téma – mondtuk 2009 nyarán. 1989 huszadik évfordulója mindenütt napirendre tűzi a mérlegkészítést a rendszerváltások eredményeivel. És a csalódásokkal.

Szükséges a szembenézés: ha más nem, hát a világ átrendezése teszi azt elkerülhetlenné. (Amelynek csak egyik tényezője a pénzügyi-gazdasági válság.) Hiszen mindenki érzi: más lesz Európa az átrendezés következtében, mint amilyen volt a mi „csatlakozásunk” idején. Vagyis a szovjet összeomlása után. Mivel számoltunk 1990-ben, a rendszerváltások éveiben, és mivel kell számolnunk ma vagy holnap? Mit nem adott meg elvárásainkhoz képest Európa és mit kínál újat? Hiszen a közösségvezetés művészete: az elképzeléseket szembesíteni az új, nem várt lehetőségekkel. – És itt vannak az aktuális, új témák. Ezek miatt is „kell, azonnal”. A Vajdaságban elfogadás előtt a törvény a nemzeti tanácsokról. Amennyiben ez megvalósul – és közben (2009. augusztus

GLATZ FERENC

Magyarság, kisebbségpolitika és Európa

vezették: szeptember 1-jén –, amely először avatkozik bele a térségben törvényerővel a polgárok nyelvhasználatába a magánszférában. És Romániában – a legnagyobb számú magyar kisebbség hazájában – most lehet válaszolni arra: vajon csak az EU-felvétel előtti időben voltak a szomszédos államok többségi politikusai méltányosak a magyarsággal? Az „uniós megfelelés” bizonyítási kényszere miatt? Mérhető lesz, mert (novemberben) jönnek a választások.

Így jött létre ez a 2009. október 12-i, második találkozó. És alakult ki annak napirendje. „Helyzetelemzés a Vajdaságból, Szlovákiából, Romániából.” „A térség aktuális kérdései Strasbourgban nézve.” „A Kárpát-medencei magyarság nyelvi-kisebbségi létének, húszéves kisebbség-

31.) megvalósult –, a térségben újra kell gondolni a kisebbségpolitikai célokat. (Legyen ezért most az első beszélő Pásztor István, a vajdasági elnök.) Szlovákiában elfogadhatják a nyelvtörvényt – el is fogadták, be is

politikai gyakorlatának áttekintése és egy lehetséges közép-kelet-európai kisebbségi magatartáskódex összeállítása.” „Az új szakpolitikák – a nemzeti szempontból is fontos a vízgazdálkodás, illetve a vidékpolitika – lehetőségeinek megvizsgálása.” (Ez utóbbiakról történt állásfoglalás a 2008. évi találkozón.)

I. Mit hozott a 20 év Európában? (1992–2008)

Csalódások az elvárásainkban

A szovjet zóna országai joggal várták 1989–1990-ben, hogy hamarosan felveszik őket az Európai Közösség tagjai közé, és várták, hogy eljő az európai demokrácia, piacgazdaság és emberjogi szabadság. Beleértve a nemzeti-vallási kisebbségek kollektív szabadságjogait is. Nem alaptalanul vártuk ezt.

Ismertük ugyanis azokat a szórványos vitákat, terveket – legalábbis részben –, amelyek az 1960–1980-as években érlelődtek Nyugat-Európában: miként lehet majd egy új, egységes Európában a nemzeti szállásterületek és az állami igazgatás határait egymáshoz igazítani. Hittünk a meghirdetett új regionalizmusban, ahol a régiók átléphetik a nemzetállami határokat: nem csak a gazdasági-személyi forgalomban. És akár etnikai alapú autonómiákat hozhatnak létre. Mi is azt mondtuk – itthon, Közép-Kelet-Európában – az 1980-as években: a határkiigazítás a hatalmi politika függvénye. Volt és lesz. Ha a közeljövőben létrejön az egységesülés, a szovjet visszahúzódása, korunk Nyugat-Európája nem fogja a rendezés ezen útját, a határkiigazítást választani. Túl közel történt a legutóbbi határkiigazítás. Az

1938–1941 közötti. Amúgy sem bizonyult jó megoldásnak! Marad egy új típusú megoldás: a részben társulási alapon, részben területi alapon szerveződő kisebbségi autonómia. Mi itthon kulturális autonómiáról beszéltünk. A térségben máshol, így a volt Jugoszláviában: barátaink (1995) területi alapon szerveződő gazdasági-igazgatási autonómiáról. Viták voltak közöttünk.

1989–1990-ben, a berlini fal lebontása, majd a német egység létrejötte és a szovjet kivonulásának bejelentése után Nyugat-Európában folytatódtak a tervezgetések. A cél: áthidalni a kollektív nemzeti konfliktusokat, amelyek az állam és a nemzeti szállásterület határainak eltéréséből adódnak. Újrarendelni a második világháború után kialakult status quót. Három – nem kormányzati szervezet által írott – dokumentum készült, illetve került nyilvánosságra e témakörben 1990–1992 között, az új európai igazgatási keret, az Európai Unió létrejötte idején. Figyelemfelhívóként, illetve megoldásokat sugallva. Az elsőt a londoni Minority Rights Group készítette és a nyugat-európai államok nemzeti kisebbségeit tekintette át. Leíró, figyelemfelhívó módon, konkrét javaslatok nélkül. (*Minorities and Autonomy in Western Europe*. A Minority Rights Group Report. London, 1991. october.) A második a Bertelsmann Alapítvány felkérésére készült és a közép-kelet-európai kisebbségek helyzetét írta le és adott ehhez történelmi elemzést és javaslatot a konfliktusok feloldására (Glatz Ferenc). Egy közép-európai kisebbségi magatartáskódex javaslatát, amelyben összefoglalta a térségben érvényesíthető kollektív és egyéni kisebbségi alapjogokat. (*Minderheiten in Ost-Mitteleuropa*. Historische Analyse und ein Politischer Verhaltenskodex. Europa

Institut Budapest. Budapest, 1990 november–1993. A szöveg németül íródott, de megjelent magyarul, angolul, szlovákul, románul, összesen 42 ezer példányban. Megvitatta a Bertelsmann Európa Fórum Moszkvában, 1992. május.) A harmadik dokumentumot a „Magna Charta Gentium und Regionum” civil fórum készítette. Javaslatát a megoldásra: az európai régiók nemzetállami határokat átlépő föderalizmusára. (Vitája: 1992. február, Maribor.) Ugyanennek a „tervkészítésnek” volt része – ez is a Bertelsmann felkérésére készült – G. Brunner kismonográfiája. A közép-kelet-európai helyzetre hátramosításokat is javasolt. – Georg Brunner: *Nationalitätenprobleme und Minderheitenkonflikte in Osteuropa* (Strategien

und Optionen für die Zukunft Europas). Verlag Bertelsmann Stiftung, Gütersloh (1993).

Az EU megteremtésének gyors folyamatában (1990–1992) azonban az Európa-álmok helyett a hatalompolitikai realitás érvényesült. Akkor ez váratlan volt. Ma már a bekövetkezett múlt, kutatói szemmel „magától értetődőnek” tűnik. A közép-kelet-európai térség nemzeti konfliktusai először megrémítették a nyugat-európai közvéleményt: részben a magyarság és szomszédai közötti összecsapások Marosvásárhelyt (Târgu Mureș) és Pozsonyban (Bratislava), részben a Jugoszlávia felbomlása közben keletkezett nemzeti háborús összecsapások. De az általános, a létrejövő Európai Unió tagállamai számára készült két ajánlás (1992, 1995) túl az unió nem tett semmit. A nem tagállamok részére még csak ajánlásokat sem fogalmazott meg. A passzivitásnak három okát jelölhetjük meg, kutatásaink mai szintjén. 1. A német újraegyesítés keltette félelmet az etnikai alapú Nyugaton és Keleten egyaránt. Hiszen a németiség újraerősödése felidézte a németek vezette etnikai-területi revíziókat az 1938–1942. évekből. 2. Nem ismerte ki magát Nyugat-Európa – az EU, illetve elődje, az EK – a közép-kelet-európai, illetve balkáni térségben. 3. Az európai egységülésben a nemzetállamok várt meggyengülése és a regionalizmus előretörése nem következett be. Nézzük e három okot. A három kortényező.

1. *A német egyesítés keltette félelem.* Az EU létrehozásának felgyorsítását kikényszerítette és megalakításának módját meghatározta – kutatásaink jelenlegi állása szerint – a német újraegyesítés, egyben a félelem egy újra erőssé váló Németországtól. A politikai szervezetté erősödött európai integrációs egység – Európai Közösség helyett Európai Unió – egy esetleges német túlhatalom ellen a leghatékonyabb keretnek ígérkezett. (No és a NATO kiterjesztése a volt kelet-európai „német érdekszférára”). Ilyen logika része volt, és dogma maradt máig az is, hogy szó sem lehet a közép-kelet-európai térségben az 1945 utáni németellenes (vagy magyarellenés) intézkedések felülvizsgálatáról. A kollektív nemzeti felelősségre vonás alapjainak felülvizsgálatáról. A rossz emlékű és eredményű német etnikai alapú területrevíziók (1935–1942) mindenki előtt megjelentek. Ezzel tudjuk magyarázni, hogy míg a nyugat-európai kollektív kisebbségi közösségek feszültségeinek feloldása 1990–1992-ben megindult, Közép-Kelet-Európának nem mondtak semmit. Autonómiát kapott Dél-Tirol, oldódott a spanyolországi baszkkonfliktus, jogokat kaptak a dél-walesiek Angliában, az okcitánok Franciaországban. De a közép-kelet-európai térség kívül rekedt a gondolkodáson. Ahogy egyelőre az EU határain is. S hogy a második világháború réme mennyire jelen volt és van a nagyhatalmak gondolkodásában, az látszott Közép-Kelet-Európa uniós csatlakozásának előkészítéskor (1995–2004), majd annak végrehajtásakor. (Azaz hiába hozták szóba újra és újra az

előkészítés során a közép-kelet-európai etnikai alapú autonómiák szükségét, nem voltak hajlandók támogatni e térségben a kollektív [autonomista] törekvéseket.) Rossz emlékeket, területrevíziókat lehetett ébreszteni azokkal a nagyhatalmi gondolkodásban. (Hiába erőlködünk és magyaráztuk, hogy az autonómia kulturális autonómia, és éppen a kisebbségek állampolgári kötődését erősíti.) A német nemzetiszocialista etnikai alapú megoldások mindenki előtt felrémltek.

A közös uniós szabályozásra is egyébként csak nyögve nyelősen került sor: 1992 – a kisebbségi nyelvekről (Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája, 1992. október 2.), majd végre a „kisebbségekről” mint kollektívumokról 1995-ben keretegyezmény. (Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről, 1995. február 1., amelyet máig nem ratifikált minden EU-tagállam.) Ott tartottak e kérdésben Nyugat-Európában, mint az 1919–1920. évi párizsi békék után.

2. *A Kelet-Európa-ismeret hiánya volt a Nyugat passzivitásának második oka.* Hátráltatta a közép-kelet-európai kollektív kisebbségi jogok nyugat-európai tárgyalását az, hogy 1992 után derült ki: a nyugat-európai politikai és értelmiségi elit nincs felkészülve általában a keleti térség elemzésére. Most derült ki: a Kelet-kutatás egyoldalúan szovjet-központú, és a nyugat-európai-amerikai külpolitikai adminisztráció tájékozatlan volt. Ugyanakkor – 1989–1995 között – az új rezsimek a közép-kelet-európai térségben elsősorban belső hatalomváltási és valós gazdasági-szociális nehézségek kezelésével voltak elfoglalva, nem figyeltek az európai közvélemény tájékoztatására. Nyugat-Európában inkább csak a félelem uralkodott el attól, hogy a szovjet megszállástól felszabadult térség a szociális konfliktusok mellett még a nemzeti konfliktusokat is behozza majd az Európai Unióba.

3. *A regionalizmus, az eurorégiók elve fokozatos visszaszorult.* A Nyugat passzivitása harmadik okának ezt nevezhetjük. A hangosan bejelentett regionalizmus elve évről évre látványos vereséget szenvedett a nemzetállamok szívósságával szemben. Ezt ma már nemcsak Közép-Kelet-Európában, de Nyugaton is csalódással emlegetik EU-szakértők körében.

Az 1990 előtti nemzetállami határokat átlépni akaró tervezgetés – a „régiónok Európájá”-nak – veresége látványos volt. Noha még 1995–1998-ban csodálatos térképeket rajzoltunk eurorégiókról, nem volt politikai akarat, olyan hatalom, amely életképessé tette volna ezeket a régiókat. A régiók tervének bukása az európai együttműködés apályát mutatta. Az Európai Unió a *polgárok, a nemzetek Európája* helyett a *nemzetállamok Európája* lett. (Ahogy a polgárok adója felett is ők rendelkeznek.) Ezt erősíti a nemzetállamok adminisztrációja is: annak természetes ragaszkodása minden helyi hatalomhoz. Ha kell, az uniós normák szabotálása révén is.

Ennyit csalódásunk okairól. Az 1989–1992 közötti évek elvárásaiban történt csalódásokról. Amennyit a kutatás tud erről, jelenleg. 2009-ben. És amelyeket tudomásul kell venni. Ha felejteni nem is, de mai céljaink közül ki kell iktatni. És a jövő stratégiáját ezek szerint építeni.

Új jelenségek Európában: a „nemzeti közösségek” átalakulása és a romakonfliktus

Eltelt két évtized. A csalódások mellett arra is figyelni kell: a kisebbségi politika szempontjából milyen újabb tényezők jelentek meg Európában, amelyekkel 1989–1992-ben nem számolhattunk.

1. A „nemzeti közösségek” átalakulása. Ha uniós honfitársaink – legalábbis a hatalmi politikusok – leragadtak nemzetfelfogásukban 1945-nél, mi ne tegyük ezt. A nemzet mint emberek érzelmi-értelmi közössége maga is változik. Ha nemzeti kisebbség-többség viszonyáról beszélünk, figyelni kell a holnap európai nemzeti közösségére. Változik az emberek kötődése a szülőföldről – már csak azért is, mert az új ipari-technikai forradalom, a termelés mind globálisabb üzeme megváltoztatja, bővíti a gondolkodás- és mozgásrádiust. Változik az értékrend – változik a kötődés tárgya is: lakóhelyhez, szülőföldi közösségekhez. (Míg – a kutatók jóslásával ellentétben – megmarad az anyanyelvhez kötődés. Az optimista jóslatok irreálisnak bizonyultak a több nyelven anyanyelvi szinten gondolkodni képes európai ember tömegeiről ...) És a legfeltűnőbb az elmúlt 20 esztendő történelmében: mindinkább változik az európai nemzetek „emberanyaga”. Nyugat-Európában az első generációs külföldön születettek aránya már 8-10%, egyes államokban 15-18%. És most gyorsul fel az unión belüli vándorlás és a beáramlás az Európán kívüli területekről. (2030-ban a világ újszülötteinek 70%-a, 2050-ben 90%-a a ma nem fehér ember lakta kontinenseken fog

születni. Jelentős részük megindul a hagyományos élelemtermelő és vízben gazdag térségekbe. A fehér emberek szállásterületeire. Mi a jövő? Még több vegyes házasság, keveredés. Együttélés.) Angliában a pakisztániak, indiaiak, Franciaországban, Hollandiában az észak-afrikaiak, Németországban a törökök, délszlávok immár „őshonosságra” pályáznak. Sűrűlőds és kölcsönös igazodás. „Integráció”, „asszimiláció” – vitatkoznak a szakértők. 2006. január 26-án az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése egész napos vitát folytatott a „nemzet” értelmezéséről. (Kötelező olvasmányként kellene bevezetni minden tagállamban! Magyarországon, Romániában, Szlovákiában is.) Új látószögbe kerül többség-kisebbség viszonya. (A szlovákiai MKP stratégiai programja már európai módon közelít ezekhez a kérdésekhez.)

Újra kell gondolni a 19. századi alapelvekre épülő nemzetpolitikákat? El kell felejteni generációnk sérelmi politizálását? A térség minden nemzetének? Inkább figyelni az új kor követelményeire. És az új kor kínálatára! Mert van „új kínálat” is a soknemzetiségű Európa építésére. És figyelni a legfiatalabbak elvárásaira. Akik azt állítják: a politikai és értelmiségi vezetők hibája is a térségben a kollektív békétlenség továbbélése; nemzeti alapokon. Egy genetikailag ennyire kevert, felmenőiben is egymásba szervesült, kultúrájában is kölcsönviszonyban élő, egymástól kinézetre megkülönböztethetetlen, szokásaiban igencsak egymásba ivódott népesség körében.

2. A romák Európában. „2008 a romák éve az Európai Unióban.” Az Európai Unió vezetői most szembesültek az etnikai kisebbségi konfliktusok új formájával. Az „őshonos” – azaz a határok átszabása révén keletkezett – kisebbségek épp azzal jelentenek konfliktust, hogy helyben maradtak és egyenjogúságot követelnek. Képzésben, anyanyelvhasználatban, az igazgatásban, a bíróság előtt. A „bevándorolt” kisebbség – évszázados tapasztalat – inkább integrálódik, mert konkrét munkaerőigény vonzza az adott helyre, első perctől igazodik környezetéhez, amely belátja szükségét: munkahelyen, szolgáltatásban. Most megjelent egy egészen másféle kisebbségi csoport: akiket nem hívnak, de jönnek, nincs szerencsétlenek számára munkahely: a romák. 2008-tól – Románia 2007. évi csatlakozásával – milliós nagyságrendben jelent meg Nyugat-Európában az alkalmi munkára jött, majd – alanyi jogon – segélyre számító roma népesség. Amely könnyen hagy otthon – keleten – (nyomor)lakást, (nyomor-)életkörülményt. És akitől otthon nem követeltek meg az integrációt, az igazo-

dáskészséget. És így tovább... Az Európa Parlament – végre – rádöbbsent: Európában 10-14 millió, az unióban 8-10 millió (a Minority Rights Group 7-8 millióról beszél) roma kisebbség él. Akiknek „roma” (cigány stb.) tudatuk van, akiknek sorsáról új kisebbségpolitikával kell gondoskodni. „Páneurópai roma kisebbség”-ről kérdezzük. Roma kisebbségi jogokról... Merthogy az általános emberi jogok nem segítenek eleget az együttéléshez. Eddig nem ismert – a határátszabások miatt keletkezett vagy az eddigi bevándorlásból kinőtt ellentételtől eltérő – típusú konfliktus jelent meg kisebbség és többség között. És ha az immáron egy hazában, az unióban élő roma lakosság formálisan is kisebbséggé – akár páneurópai kisebbséggé – szervezi magát, kiszorít az unió politikusainak gondolkodásából minden más eddigi konfliktust.

Vajon nem fog-e az Európa-politikusok előtt minden más kisebbségi gond háttérbe szorulni a nyílt romakonfliktusok mögött? És nem kellene odafigyelni a cseh-szlovák-magyar-román politikusoknak és értelmiségieknek: *államaik területén él az unió roma kisebbségének majd 70%-a*. Ez is összetartó erő – kellene hogy legyen – az államok között. Kevesebb erőt áldozni a rivalizálásra az 1920-1992 közötti határátszabások miatt „keletkezett” kisebbségekkel. Hiszen azok társadalmilag integrált, esetleg helyi szinten versenytárs csoportok. De odafigyelni a 21. század nagy kisebbségi konfliktusára: a román beillesztésére. És nem csak azért, mert megszülettek az első víziók a térség államaiból kiszakított roma államról. Hanem mert az integráció nélküli roma kisebbség a régió munkaszervezetének működőképességét veszélyezteti. Komolyabban, mint a „történelmi” kisebbségi konfliktusok...

A 2009. október 12-ei találkozó előtt (jobbról) Pásztor István, Markó Béla, Glatz Ferenc, Csáky Pál, Szepessy László, Bunford Tivadar

II. Mit kínál Európa a kisebbségpolitikának 2009-ben?

Mit hozott közvetlen múltunk, az „európai 2008. év” a kisebbségpolitikuskok számára? 2008 újabb lendületet adott Európában a nemzetállamokat átlépő regionális politizálásnak. Mégpedig a területfejlesztés és ezen belül a vidékfejlesztés szakpolitikájában.

Vidék- és kisebbségpolitika összekapcsolása – 2008. június 20.

Az EBESZ ajánlásokat ad ki a nemzetállami határok két oldalán kialakítandó regionális együttműködésre a kisebbségi politikák számára (*Bolzano Recommendations on National Minorities in Inter-State Relations 2008*). Helyi önkormányzatok – akár az államok egyeztetése nélkül is – léphetnek egymással akciókapcsolatokra. Az általuk meghatározott gazdasági-kulturális közös projektek megvalósítása céljából. Hirtelen felértékelődik az ET 1980. évi, úgynevezett madridi keretegyezménye, majd az ezt kiegészítő 1995., illetve 1998. évi dokumentumok (*Additional Protocol, 1995; Secondary Protocol, 1998*). A madridi jegyzőkönyvet Magyarország már aláírta, törvénybe foglalta: 1997. évi XXIV. tv., de a kiegészítő protokollokat – amelyek a helyi önkormányzatok kezdeményezési jogait biztosítják – még nem. És hirtelen felértékelődik a kisebbségpolitika szempontjából az EU Parlament és Tanács 2006. július 6-i rendelete is (1082/2006) „az európai területi együttműködés”-ről. Amely a korábbi PHARE (1994-2003), illetve Interreg (2004-2006) helyébe lépett a 2007-2013 közötti tervezési időszakra. És amelynek keretében óriási – országonként több százmillió eurós – összegek nyíltak meg a szlovák-magyar, román-magyar, szerb-magyar, ukrán-magyar, szlovén-magyar határ menti közös projektek finanszírozására. *A tömbmagyarság* ismert módon – a székelyek kivételével – *a határok mentén foglal helyet*. (Már 2005-ben publikációkban és a kormánynak, valamint a parlamenti pártoknak tett javaslatban szóba hoztuk a határ menti térségek kiemelt fejlesztését és a határ menti kétoldalú projektek felhasználását egy új kisebbségpolitika eszközeként is. Akkor még az Interregekre alapozva.)

Nemzeti Vidéki Hálózatok – 2008. december 31.

2008 végéig kellett az EU tagállamaiban megalakítani a Nemzeti Vidéki Hálózatokat.

Az Európai Unió 2005. szeptember 20-i rendelete (1698/2005/EK) ugyanis előírta, hogy a tagállamok a 2007-2013. évek hosszú távú fejlesztési terveit Nemzeti Vidékfejlesztési Programmal egészítsék ki. Cél: az európai vidéken az élhető életet – természet és ember számára – biztosítani. Cél: a vidék belakottságának erősítése, munkahelyteremtés (agrárgazdaságban, iparban), környezetvédelem, lakóhelyfejlesztés, vidékfejlesztő adminisztráció kiépítése révén. Mindezen célokra milliárdos nagyságrendben bizto-

sít uniós támogatásokat. És ugyanez a rendelet kimondja: a kormányoknak 2008. december 31-ig létre kell hozni a vidékfejlesztési programot „társadalmasító” Nemzeti Vidéki Hálózatokat. Amelyben helyet kapnak a politika, az adminisztráció, a civil társadalom helyi szereplői (vállalkozók, szakemberek). A nemzeti hálózatokat összefogja az Európai Vidéki Hálózat (létrejött 2008-ban).

Az első nemzeti tapasztalatok – Franciaország, Németország, Finnország, Anglia – azt mutatják: *egy új közösség-építési fórumrendszer alakul ki Európában*. Évtizedig fog tartani persze, míg a mezőgazdászok tudomásul veszik, hogy a vidékpolitika több, mint agrárpolitika, több, mint termelés- és üzemgazdaságtan, hogy az agrártársadalom élet- és munkakörülményeinek javítása nem csak „szocialista propaganda” volt. Hogy a *vidékpolitika: iskola, közlekedés, vízgazdálkodás, településfejlesztési, egészségügy-politika, vagyis a térségben folyó politikai-közéleti aktivitások összessége*. Évtizedig fog tartani, amíg a politika és az adminisztráció tudomásul veszi: a társadalmi fórumok nem amolyan demokráciapótlékok, hanem a vidéki civil társadalmat valóban be kell vonni a térséget érintő tervezésekbe és a végrehajtásba. Évtizedig fog tartani, míg a mindent hagyományosan a végrehajtó hatalomtól váró kelet-európai társadalom megerősíti saját igazgatási önkormányzatait és kiépíti az új fejlesztői munkaközösségeket. De: figyelünk kell arra, hogy az új nemzeti vidéki hálózatok *kiépülése új eszközt adhat a kisebbségpolitizáláshoz*. (Mind a Magyarországon belüli kisebbségpolitika, mind a Kárpát-medencei magyarságpolitika kezébe.) Az itteni etnikai *kisebbségek jelentős része ugyanis többnyire vidéki térségben él*.

A vidéki térségek lakosságának megmaradása attól függ: mennyire képes az adott táj az életfeltételeket helyben biztosítani. Az új vidékpolitika lényege éppen ez, és a Hálózat feladata a helyi fejlesztési stratégiák kialakítása. (Az Európai Uniót máris behálózó – Magyarországon is kiválóan építkező – LEADER-szervezetek, akciócsoporthoz a helyi fejlesztési tervek és a kulturális közösségszervezés intézményei.)

Vagyis: *az új európai vidékpolitika és a kisebbségpolitika összehangolása a magyarságpolitika nagy ígérete*. Altalában a Kárpát-medencei kisebbségek megmaradásának ígérete. *A határokat átlépő projektek* (l. a fentebb idézett bolzanói ajánlásokat), valamint a *vidéki hálózatok* kiépítése a Kárpát-medencében új kisebbségpolitikai aktivitásokat kínál. És kínál megújulást is a kisebbségpolitika számára. Az *emberjogi-kisebbségvédelmi* aktivitást kiegészíteni a *szakpolitikai aktivitásokkal*. (Amelyekről elvben már 2008-ban is állást foglaltunk.) A *parlament* és médiapolitizálást kiegészíteni az újabb *terepmunkával*. A helyi lakosság nemzetmegtartását is elősegítheti, ha ez a lakosság láthatja fontosságát – államalkotó voltát is – a mindenki életminőségét javító vidékpolitikai aktivitás révén. Hiszen a viszonyok javítása a szállásterület minden nemzetének érdeke.

III. Megfontolások 2010 utánra

Tudomásul venni

Vegyük tudomásul: az Európai Unión belül a nemzetállamok ereje a vártnál lassabban csökken. Amíg a közép-kelet-európai térségben a nemzetállamok rendszere fennáll, addig a nemzeti kisebbségek megmaradása nagyon is függ attól, mennyire képes a nemzeti közösség a *politikai és kulturális érdekérvényesítésre*. A *kisebbségi-nemzeti alapon szerveződő pártokra* tehát továbbra is szükség van és a nemzeti alapon kötendő pártkoalíció a kisebbségi politika aktív eszköze marad. *A magyar kisebbségek politikai pártjainak működése a magyarság utóbbi 20 esztendejének nagy sikertörténete*. Vegyük tudomásul: *kisebbségi érdekérvényesítésben* kiemelten szükséges e sikeres parlamenti pártok „néppárt”-jellegének erősítése, nem utolsósorban erősíteni együttgondolkodásukat az értelmiségi és vállalkozói társadalommal.

Vegyük tudomásul, hogy a rendszerváltás nem hozta magával a második világháborúban és a háború utáni „rendezések” során a magyarságot ért *sérelmek orvoslását*. És nem is fogják a következő évek *sem meghozni a kárpótlást*. (Kitelepítés, állampolgárság megvonása, egyéni és intézményi kisajátítás, politikai üldöztetés.) Ahogy a németek sem érték ezt el. Nem jelenti ez azonban azt, hogy ne hívjuk fel a figyelmet ezen orvoslás nélkül maradt *sérelmekre*. Ahogy az emberiség elleni bűntettek is felhívják – helyesen – tankönyvekben, a közgondolkodást alakító fórumokon a figyelmet. *A magyarságot ért sérelmek ugyanúgy nem ismétlődhetnek meg* – nemcsak a magyarsággal szemben, de bármilyen kollektívummal szemben –, ahogy a 20. század más emberellenes, kollektív alapon elkövetett cselekményei.

Vegyük tudomásul, hogy egyes európai „őshonos” kisebbségek említett kollektív jogainak rendezésével egy időben *nem ment végbe* a határokon túli magyarság kollektív jogainak rendezése. (Míg Magyarországon az 1993. évi kisebbségi törvény rendezte a kisebbségi önkormányzatok és képviseltek jogát.) A kisebbségi pártoknak – és az azokat segítő értelmiségieknek – továbbra is nagy energiákat kell fordítani a szabad anyanyelvhasználat, szokásgyakorlás biztosítására.

El kell fogadnunk azt is, hogy feltehetően egész Európában az *őshonos és migráns* kisebbség fontos különbsége jogállás tekintetében felszámolódik. Egyik hagyományos és Európában elfogadott hivatkozási alapunk tűnhet el. A migráns kisebbségek nemcsak Nyugaton, hanem a mi térségünkben is szaporodni fognak. Foglalkoznunk kell jobban a *romakérdéssel*. Nem lehet tisztázni nélkülük a roma lakosság viszonyát a magyarsághoz, velük együtt kell tisztázni nemzeti önmeghatározásukat.

Be kell látnunk, hogy az *Európai Unió* a kisebbségek dolgában továbbra is csak „ajánlásokat” fogalmaz meg. De a meglévő „rendeletek” nyújtotta védelmet aktívabban ki kell

használni. (A „lisszaboni szerződés” talán fokozza majd az Európai Unió végrehajtó erejét.)

Tudomásul kell venni, hogy a többpárti demokrácia kedvezhet a *nemzeti radikalizmusok megerősödésének*. És ennek össztársadalmi veszélye lehet: szétzilálhatja a demokráciát, a működésképeséget. A *nemzeti türelmetlenség* az egyik államban erősíti a nemzeti türelmetlenséget a másik oldalon. Érvényes ez nemcsak Szlovákiára, hanem Romániára, Szerbiára vonatkozóan is. Minden itt élő népnek tudomásul kell venni: az EU az államok belügyeibe ugyan nem avatkozik, de normatíváinak érvényesítését számon kéri. És az erkölcsi elmarasztalás, a „kinézés” veszélye is fennáll. Ami az egész állampolgári közösségre nézve hátrányos megkülönböztetéssel járhat. A szlovák nyelvtörvény például a szlovák európai politika veresége, a magyar revíziós jelszavakkal hangoskodók a magyar európai politika vereségét okozhatják.

Az *értelmiség láthatóan* jól vizsgázott az elmúlt húsz esztendőben a magyarságmegtartás segítésében, így a kisebbségi magyarság és a nem magyar többség közötti konszenzuskeresésben is. A nemzeti szélsőségek erősödésének fékezésére teremtsenek olyan fórumokat, amelyeken a magyarsággal együtt élő nemzetek értelmiségije az együttélés európai normái szerint vitatják meg a konfliktusok okait és azok felszámolásának lehetőségeit.

A lehetőségeket kihasználni

Használjuk ki az Európai Unión belül az új közösségi politikák kínálatát. Elsősorban az új területi önkormányzatok együttműködése (2006) és a bolzanói ajánlások (2008) kínálatát. És használjuk ki a Kárpát-medence és a magyarság településviszonyai kínálta szakpolitikák összességét: a *vidékpolitika, vízgazdálkodás, oktatáspolitikai, közlekedéspolitikai kínálatát*.

Igazodjunk ahhoz a mostani fejlődési sajátosságához, hogy bár a gazdaságban erős marad a globalizáció, az igazgatási-kulturális életben a nemzetállamok szerepe nem változik. Ez azt is jelenti, hogy a *magyar államnak megmarad a kiemelt felelőssége* a határokon túli magyar kisebbségekért. – Felül kell vizsgálni a határokon túli magyarsággal foglalkozni hivatott hazai *parlamentari és kormányzati intézmények* hatékonyságát. – Politikai és értelmiségi vitára kell bátorítani akár a *státuszjog kérdésében, akár a szaktárcák vagy a parlamenti pártok felelős politikájáról* a határokon túli magyarság kapcsán. – Ajánlatos volna *konszenzust találni* a politikai pártok „határokon túli magyar politikájában”. Ahogy ilyen létezik Angliában, Franciaországban, Németországban és általában az európai államokban. – Felül kell vizsgálni: vajon van-e felelőssége az állami vezetőknek a magyarság és szomszédai közötti újabb feszültségek, konfliktusok keletkezésében? Vajon az államot képviselő vezetők egyéni indulatai és az államot reprezentáló kötelességük

között mindig megtalálják-e az összhangot? Hogy a belső építőmunkára fordítanak-e annyi figyelmet, mint a média-jelenlétet hozó látványos akcióikra?

Az *európai romakonfliktus*-sorozat és az Európai Unió figyelme a romakérdés iránt alkalmat ad arra, hogy a közép-kelet-európai térségben közös stratégiákat dolgozzunk ki a romák integrációjának érdekében. A magyar kisebbségek érdekképviselete és munkája terjedjen ki a roma kisebbség és a magyar kisebbség, a roma kisebbség és a nem magyar többség viszonyára.

A *szlovákiai nyelvtörvény* kényszerít és lehetőséget ad. Kényszerít a védelemre, a parlamentáris és az értelmiségi vitákra. De lehetőséget is ad, hogy az anyanyelv ügyében a politika és az értelmiség – európai fórumokon is – kifejtthesse, bizonyíthassa: az anyanyelv több, mint egyszerűen a nemzeti sokszínűség biztosítója. Az anyanyelven tanulás-munkavégzés szociális kérdés is. Az állam érdeke, hogy polgárai minél műveltebb, hatékonyabb munkaerőt képezzenek, minél több adót fizethessenek, és az állampolgári közösség versenyképességét is csökkenti, ha ezt nem tehetik meg anyanyelvükön.

Az *új szerbiai törvény a nemzeti tanácsokról* a kisebbségpolitika nagy próbáját hozza magával. Ahhoz ugyanis, hogy az egyedülálló kulturális autonómia megvalósuljon, szükséges a kisebbségi magyarság statisztikai felét meghaladó „nemzeti nyilatkozat”. Azaz: aláírásukkal kell magukat az embereknek a kisebbséghez tartozónak nyilvánítani. A közép-kelet-európai térségben pedig a nemzeti összeírás – ez is a világháború körüli évekből még élő tapasztalat – kollektív leszámolások alapja lett. Zsidóknál, németeknél, magyaroknál. Amennyiben a Szerbiában élő magyarok írásban vállalják nemzeti kisebbségi voltukat, akkor ezzel a térség minden nemzete számára egyfajta „felszabadító” indítást adnak a *kölcsönös évszázados félelem alól*. A szomszédtól való félelem alól.

A *rendszer váltás évfordulója* és a rendszerváltó erők megújulási törekvése alkalmat ad arra, hogy a közép-kelet-európai térségben áttekintsük a magyarság kulturális-nyelvi közösségként való megmaradásának alapfeltételeit. (Ezen alapfeltételek jogi normáinak biztosítására figyelmeztet a váratlan szlovákiai akció, a nyelvtörvény is.) Itt az ideje, hogy az európai, benne a közép-kelet-európai fejlemények ismeretében felülvizsgáljuk a *közép-kelet-európai kisebbségi magatartáskódex* 1991-ben készült szövegét. (Tudomásul véve, hogy ez a „kisebbségi minimum” rögzítése lehet csak, hiszen a kisebbség és többség viszonya – a kisebbségpolitika – más és más a térség különböző államaiban.) A kisebbségi kódex elemző és leíró részeinek kidolgozása alkalom lehet a határokon túli magyar kutatóműhelyek együtt dolgozására. És legyen alkalom arra, hogy a szomszédos többségi nemzetek szakértőivel nyílt és kollektív vitákban mérjük fel a „fogadók” álláspontjait.

Alapjaiban véve „Nyugaton a helyzet változatlán”. Az utóbbi húsz évet figyelembe véve a mi országunk abban különbözik a többi határon túli magyar közösség országától, hogy az általános helyzet alakulásának tekintetében nálunk a folyamatos visszalépések, az országos lehetőségek elpuskázása, a folyamatos bukducslás volt a jellemző. Közösségi szempontból az elmúlt két évtizedet országon belül a szívos dupla ellenzékiség, Magyarország részéről a kellő odafigyelés és megértés hiánya, az önmagunkra utaltság ténye jellemezte. Bőrünkön tapasztalva, örök időkre megtanultuk: érvényesülésünket és talpon maradásunkat csak magunk vívhatjuk ki. Ezért számolhatok ma be – egyedüli nem EU-tagországból érkezőként – olyan európai távlatból is példaértékű eredményekről, amelyeket csakis ilyen macacs és kitartó közösséggel vívhattunk ki.

Kitartás, eltökéltség, közös akarat

A vajdasági magyar politika mérlegéről és lehetőségeiről, a Vajdasági Magyar Szövetségről szólva, merthogy a vajdasági magyar többpártrendszer tényétől függetlenül is, valójában a VMSZ jelenti a vajdasági magyar politikát, le kell szögezni: ambícióinkat figyelembe véve, *soha nem kisebbségi-ként éljük meg önmagunkat*. Persze a számbeli kisebbségi létünk tény; politikai prioritásaink ebből fakadóan mások, mint a többségi politikáé, de meggyőződésünk, elkötelezettségünk, kitartásunk, rámenősségünk tekintetében a számbeli kisebbség körülménye pluszként, egyedüli politikai érvényesülési modus vivendiként jelentkezik. Ez elvi kérdésnek tűnhet, amiként az is, de alapkérdés. Az alapállás kérdése, ami meghatározza, befolyásolja mind a lehetőségek alakításának, alakíthatóságának körülményeit, mind az azokból származtatható, kicsikarható eredményeket, amelyek a mérleg elemei.

A politika, a határon túli magyar politika is gyakran és szívesen beszél a lehetőségekről, különösen ha azok beszűkültségére mutathat rá, ha a mérleg tartalmának soványságát próbálja indokolni. Szeretném leszögezni: ez nem elmarasztaló megállapítás, hanem a helyzetből származó gyakori realitás. Ugyanakkor a lehetőségeknek és a mérlegnek a változása, megvonása indokolt, nem csak történelmi kérdés, a napi aktuálpolitika állandó jellegű feladata is kell legyen, az önkontroll technikája, a folyamatosan szükséges korrekciók nullpontja.

Most csak a közelmúlt, a jelen vonatkozásában kívánok a lehetőségekről szólni, azok tükrében mérleget vonni. Ez

PÁSZTOR ISTVÁN

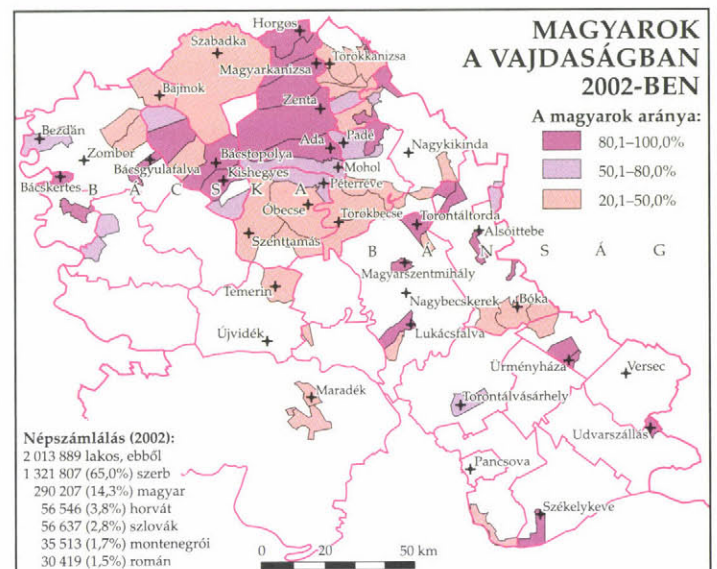
A kisebbségpolitika lehetőségei a Vajdaságban

sem egyszerű, nemcsak az elfogultság kételyének okán, hanem a folyamatok összetettsége, képlékenysége, a mérleg elemeinek újbóli lehetőségként való megjelenése miatt is.

A lehetőség nem más, mint az ambíciók és azok

megvalósulásának, realitássá válásának a kérdése. Az ambíciók tekintetében hosszú távú eltökéltség, hogy a határon túli magyar politika fontos, megkerülhetetlen tényező legyen. Ennek az ambíciónak a megvalósulása mindig a mérleg legjelentősebb befolyásoló tényezője. Ahhoz, hogy a vajdasági magyar, ha úgy tetszik, kisebbségi magyar politika meghatározó, megkerülhetetlen tudjon lenni, egységes nemzeti akarat megteremtőjévé, hordozójává, generálójává kell válnia, annak kell maradnia, azt kell elérni, a közösség olyannak fogadja el, olyannak élje meg. Persze ez nem csak a lehetőség oldaláról felvethető kérdés, ennek megvalósulása a mérleg talán legfőbb eleme. Ezt azért merem határozottan állítani, mert mi már voltunk „fent és lent”, élveztük a közösség támogatását és el is veszítettük azt, tudjuk, micsoda munka újbóli visszaszerzése.

A közös akarat megteremtése egy közösségen belüli folyamatos vívódás, viaskodás, magyarázkodás és építkezés. Párbeszéd és konfrontáció, analízis és szintézis, hatás és visszahatás. De ugyanakkor döntéshozatal is, a politikai célok megfogalmazása, azok felmutatása és megvalósítása, megvalósulása is. A hitelesség folyamatos bizonyítása, ami erősíti a közös, egységes akaratot és annak esélyét.

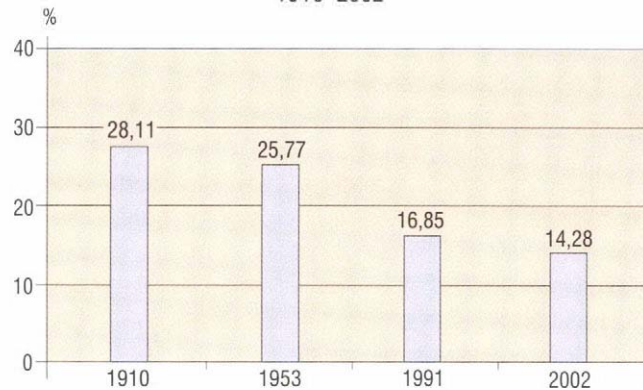
A VMSZ helyzete

Ma a vajdasági magyar politika, a Vajdasági Magyar Szövetség jó pályán, jó irányban halad. A 2007. januári választások után rá kellett döbbernünk, elveszítettük a közösségi támogatás jelentős részét, ha nem változunk és változtatunk, akkor ez teljesen elfogy. A tényekkel való szembenézés bátorsága a komolyság mércéje. Nehéz, embert próbáló feladat, a szó valódi értelmében. Nem volt más választás, erőteljesen *szakítani kellett a szimbolikus politizálás gyakorlatával*, mindent félre rakva nyitni kellett a többi párt, a civilek és az értelmiség irányába, új arcokat kellett felkutatni és helyzetbe hozni. Ma, két és fél évvel e döntés meghozatala után elmondható, az imént vázolt terápia első eredményei jók. Az életszerű kérdések homloktérbe emelése találkozott a közösségi elvárásokkal, a párbeszéd megnyitása nemcsak a három párt törekeny összefogását eredményezte, hanem azon messze túlmenően egy közösségi összekapcsolódást. Eredményeként például a VMSZ taglétszáma alig két év alatt megduplázódott. De ugyanilyen fontos, hogy egy két-tömbös választási szituációban egyik tömbhöz sem csatlakozva, önállóan indulva, ragaszkodva politikai arculatunk megtartásához, talpon maradtunk, szavazatok számában is mintegy 50%-os erősödést elérve.

Országos szinten a választásokat követően kiváló pozícióba jutottunk. Nélkülünk az úgynevezett európai orientáltóságú erők nem rendelkeznek parlamenti többséggel. Ez a helyzet meghatározta és meghatározza a tartományi és önkormányzati pozícióinkat is. Ez egy ideálisnak nevezhető helyzet, de a többségi és kisebbségi politika viszonyrendszerében kényes is tud lenni, amikor a közösségi célokat előtérbe helyezve, relatívvá tesszük az általános prioritásokat. Ez az elmúlt évben többször előfordult, és újból és újból meg fog ismétlődni. Ugyanakkor ez a parlamenti helyzet tette lehetővé számunkra, hogy rákényszerítsük partnereinket, kössünk megállapodást, amely az általános célkitűzések mellett tartalmazta, tartalmazza a mi prioritásainkat is. A közösségi akarat megvalósulása, megvalósítása ezáltal koalíciós kényszerré nőtt. A többségi politika partnerséget vállalt, fintorogva ugyan, de jobb híján megtette. Hihetetlenül fontos, mind a lehetőségek, mind a mérleg szempontjából. Nem csak a témák felsorolása, a megoldások közös felvázolása, a törvények tartalmának közös behatárolása, a megoldások nyers elemeinek betonba öntése a koalíciós megállapodás. Világosan ki kell mondani: ha nem tudunk ilyen helyzetet teremteni, minimálisra csökkennek az érdekképviselet és érdekérvényesítés lehetőségei.

Több mint egyéves mérleget megvonva, elégedett vagyok. Rengeteget dolgoztunk. Nem volt egyszerű. Még a közösségen és a nemzeten belül is többször értetlenséget és fenntartást kiváltva, az egyedülmaradottság érzésével küszködve és barátkozva.

A Vajdaság magyar népességének aránya az összlakossághoz képest, 1910–2002

Forrás: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században.
Szerkesztette: Bárdi Nándor–Fedinec Csilla–Szarka László.
Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Bp., 2008.

Néhány elem a mérleg serpenyőjéből

A szerb parlament 2009. augusztus 31-én elfogadta a *nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvényt*. Ez a törvény a perszonális autonómia igényének a megvalósulása, a több évtizedes közösségi ambíciónak a jogrend részévé emelése. Ez a törvény átrendezi a kisebbség és a többség viszonyrendszerét, állami feladatok intézését teszi át a kisebbségi közösségek politikájának hatáskörébe. A törvény megoldásai több elem vonatkozásában nem ideálisak, de jelentős előrelépést jelentenek, új távlatokat nyitnak. Újszerűsége, előremutató jellege három pontban foglalható össze: egyrészt lehetőséget teremt arra, hogy a nemzeti tanácsot közvetlen úton, a magyar szavazók választói névjegyzéke alapján válasszák meg, a magyar közösség tagjai alakítsák meg közvetlenül saját közösségi önkormányzatukat. Másrészt előrehaladást jelent a hatáskörök tekintetében is. Ha és amikor a nemzeti tanács át kívánja venni az alapítói jogokat és azok gyakorlását nemzeti intézményeink fölött, azt az államnak kötelessége átengedni. De véleményezési és javaslattevési hatásköre is van, ha a véleménynyilvánítás lehetőségét megvonják tőle, az semmissé teszi az állami döntést. Harmadrészt a törvény garantálja a kisebbségi önkormányzat és a közösségi intézményrendszer állami költségvetési finanszírozását.

A mérleg serpenyőjébe kívánczik *Vajdaság statútumának* kérdése, amely a tartományi autonómia kiszélesedését jelenti. Ez politizálásunk szempontjából elemi érdek, tartományi szinten jobbák az érdekérvényesítési kondícióink. Most is és hosszú távon is. A napokban várható ennek a kérdésnek a rendezése, jelentős mértékben a mi politikai erőfeszítésünk eredményeként.

A NEMZETI TANÁCSOKRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY

2009. augusztus 31-én Szerbiában elfogadták a nemzeti tanácsokról szóló törvényt. A szabályozás lényege, hogy az egyes nemzetek maguk közül, demokratikusan választott képviselők által maguk intézhetik saját kulturális intézményeik ügyeit.

A törvény biztosítja a kisebbségek számára a kulturális autonómia megteremtésének lehetőségét. Kimondja: „A nemzeti tanács képviseli a nemzeti kisebbséget az oktatás, a kultúra, a nemzeti kisebbség nyelvén történő tájékoztatás, valamint a hivatalos nyelv- és íráshasználat területén, részt vesz a döntéshozatalban vagy dönt az említett területekre vonatkozó kérdésekről, és e területeken intézményeket, gazdasági társaságokat és egyéb szervezeteket alapít.” A nemzeti tanács legalább 15, de legfeljebb 35 tagból áll. Van elnöke, végrehajtó szerve, valamint oktatással, kultúrával, tájékoztatással és a hivatalos nyelv- és íráshasználatlal megbízott bizottsága.

A nemzeti tanács főbb hatáskörei: intézményeket, egyesületeket, alapítványokat, gazdasági társaságokat alapít a kultúra, az oktatás, a tájékoztatás és a hivatalos nyelv- és íráshasználat, valamint a nemzeti kisebbség identitásának megőrzése szempontjából jelentős egyéb területeken. A Szerb Köztársaság, az autonóm tartomány vagy a helyi önkormányzat az említett területeken egészében vagy részben kulturális alapítói (vagyis felügyelői és működtetői) jogokat ruház a nemzeti tanácsra. A nemzeti tanács törvények és más jogszabályok meghozatalát kezdeményezi és figyelemmel kíséri alkalmazásukat. Részt vesz az előírások előkészítésében, és javasolja a kultúra, az oktatás, a tájékoztatás és a hivatalos nyelv- és íráshasználat területén a nemzeti kisebbségeknek az alkotmányban szavatolt jogait szabályozó előírások módosítását és kiegészítését.

A nemzeti tanács megválasztása közvetlenül vagy elektori gyűlés útján történik. A nemzeti kisebbségek önállóan döntenek arról, hogy a két módszer közül melyiket részesítik előnyben. A törvény értelmében a közvetlen választás során a nemzeti tanácsok tagjait az adott nemzeti közösség szavazópolgárait tartalmazó külön választási névjegyzék alapján választják meg, titkos, közvetlen demokratikus, szabad választásokon. A közvetlen, külön névjegyzék alapján lebonyolított demokratikus választások egyetlen feltétele, hogy a felhívástól számított 120 napon belül feliratkozzon az adott kisebbséghez tartozó szavazópolgárok többsége. (A magyarság esetében ez legalább 117 ezer fő, a kel-lő számú jelentkezés 2010 elején megtörtént.)

A törvény fontos eleme lehet a magyarság által már az 1990-es évek elején kidolgozott autonómia-konceptió egyik lényeges részét alkotó személyi (kulturális) autonómia megvalósulásának. Remélhetőleg az alkotmányban megfogalmazott jogok most már konkrét formát öltenek. Ehhez elengedhetetlen, hogy az anyagi feltételek is adóttak legyenek.

Bíró László

A mérleg fontos eleme a *múlttal való szembenézés* kérdése is. A történelmi igazságtétel, a kollektív bűnösség meggyőződésének elsöprése, szétzúzása, a nemzeti megbékélésnek, a különbözőség legitimizálásának, önmagunk szabad és félelem nélküli vállalásának ügye. Civilizációs ügy, a sebek begyógyulásának esélyteremtése. Ez idáig tabukérdés, amit most sikerült kimozdítani a holtpontról, a történészek vizsgálódásának témájává tenni, közös magyar-szerb kormányzati feladattá emelni. Az ártatlan áldozatoknak végtisztes-séget adva, generálva a hosszú távú térségi stabilitás megteremtésének esélyét, követendő példát állítva.

A határon túli magyar közösségek számára elemi érdek, hogy ne szoruljanak a társadalom peremére. Mi is állandóan küszködünk, hogy az államigazgatásban számarányunk tükrében legyünk képviselve. A részarányos foglalkoztatás igénye a koalíciós megállapodás része. Ennek eredményeként például a bírók és ügyészek kinevezése tekintetében – úgy tűnik –, sikerrel járunk. A kinevezett ügyészek és bírók névsora tükrözi majd százalékos jelenlétünket a bíróságok hatásköri területein, ami nélkül nem volna lehetséges az eljárások magyar nyelvű lefolytatása.

A serpenyőbe kívánczozik elemként a projektalapú politizálás, ennek az eredménye az utóbbi két évben több mint háromszáz elképzelés elindítása és megvalósítása (a mi közösségünk által lakott területeken az utak, vízvezetékek, csatornahálózat, a közösségi szempontból fontos iskolák, művelődési házak, színházak, kollégiumok, templomok, ipari parkok stb.). Ezek megvalósításához politikai befolyásunkkal élve állami forrásokat rendeltünk. Ezzel kisközösségi gondolkodást generáltunk, helyi jellegű közösségi célt és akaratot teremtve. Ennek az erősítést szolgálja a Vajdasági Fejlesztési Háló ötlete is. Ez egy olyan politizálási szegmens, amely lehetővé teszi, lehetővé teheti a közösségi önkörből való kilépést, és realitást adhat a regionális párttal alakulás ötletének.

Világosan látszik, a mérleg a megteremtett lehetőségek kiaknázásának eredménye. De a mérleg részben vagy egészben megvalósított elemei az újabb lehetőségek előrevetítését is jelentik. A nemzeti tanácsokról elfogadott törvény a magyar választói névjegyzék létrehozásának lehetőségét jelenti, az újabb politizálási mozgáster kialakítását eredményezi, akár csak a vajdasági autonómia kiszélesedése is.

A mérleg elemei feszítik a lehetőségek határait. A közösségi akarat megvalósulása, de a közösségi akarat erősödésének, erősítésének is terepe. A hitelesség bizonyítékai, de a támogatottság, a politikai befolyás erősödésének forrásai is.

Tény, hogy a határon túli magyar politikák lehetőségei különbözők. De az is tény, egyéni gondjaink, eredményeink az egységes nemzetpolitika elemei lehetnek, kell hogy legyenek. Ilyen szempontból a mi mérlegünk némely eleme túlmutat a vajdasági magyar közösség látóterén, más, határon túli magyar politikák, a nemzetpolitika szempontjából is jelentőséggel bírnak.

A VAJDASÁGI FEJLESZTÉSI HÁLÓ

Röviden szeretném összefoglalni, hogy mi motivált bennünket a Vajdasági Fejlesztési Háló létrehozásánál, hogyan alapoztuk meg ezt a szervezetet (hiszen példát nem találtunk rá a Kárpát-medencében), és hova szeretnénk eljutni.

A vajdasági magyar közösségben óriási civil potenciál rejlik. Bizonyos értelemben lassan már a „túlérett” stádiumba ér a civil társadalom, de így is egy nagyon fontos, megőrizendő és továbbfejlesztendő területről van szó. Jelenleg a civil szféra a közvetlen támogatásokon kívül pályázatokon nyert, valamint saját bevételekből tartja el magát. Bár a finanszírozására szánt összegek folyamatosan csökkennek, sok civil projekt és program úgy valósul meg, hogy hiányzik a partnerségi összefogás. Sok szervezet nem is tud a többiek működéséről. Emiatt sok aktivitás megy kárba. Ezt a komplex, vegyes civil szférát egy rendszerbe kell ágyazni, hogy megszűnjenek az anomáliák, hatékonyság és eredményesség szöjje át a civil aktivitásokat. Ezt az értéket, az emberek saját aktivitásának és tenni akarásának kifejezőeszközét fenn kell tartani, tovább kell fejleszteni. Ezért a Vajdasági Fejlesztési Háló kiemelt célcsoportjai a civil szervezetek. A háló létjogosultságát emellett az EU-s csatlakozási folyamat, a globalizáció és a magyarság szórványhelyzete is indokolja.

A hálózattal az a célunk, hogy a magyar társadalom a Vajdaságban jobban és hatékonyabban legyen informálva – nem politikai, hanem szakmai szempontok alapján –, és erősödjön a magyarság „forráslelő képessége”. Szeretnénk elérni, hogy a pályázatok világában a magyar szervezetek, vállalkozók, termelők sikeresebben szerezzenek forrásokat, jobban kiigazodjanak gyorsan változó világunkban, amit az EU-s csatlakozási folyamat is felerősít.

A Vajdasági Fejlesztési Háló a lakosságnak is fontos információkat kíván közvetíteni. A hálózatban való működés egyik alapkövetelménye az ugyanis, hogy az információhoz mindenki egyenlő közelségre legyen. El kívánjuk érni azt az állapotot, hogy ha bármely hálótagunkat impulzus éri, az tovaterjedjen a hálózatban belül. További cél, hogy az eddigi negatív társadalmi folyamatokat a magyarság körében megállítsa, illetve megfordítsa, és felkészítse a közösséget az új kihívásokra. A 21. században egy régió népességmegtartó képessége már szinonim a „képességmegtartó népességgel”. Tehát a tudás, információ és kultúra hármas egysége az, ami egy mai közösség számára az egyetlen kitérési pontot jelenti.

Hálózatfejlesztési alapelveink:

- Fenntarthatóság. Mind szakmai, mint pénzügyi szempontból. Amennyiben létrehozunk egy új struktúrát, nemcsak rövid, hanem hosszú távon is be kell építenünk a fenntarthatósági szempontokat a szervezeti stratégiánkba.
- A fokozatosság elve. Ahelyett hogy egyből „fejest ugronánk” a ki nem próbált, le nem tesztelt rendszerek működtetésébe, a fokozatosság elvét tartjuk szem előtt. A szolgáltatási paletta, illetve a területi lefedettség tekintetében alapszinten indultunk el.

- A partnerség elve. A hálózat, bár magyar hálózat, nem zár ki semmilyen más nemzetiséget a rendszerből.
- A szubszidiaritás elve. A rendszerfolyamatokat igyekszünk minél alacsonyabb szinten irányítani, hogy önkorrrekcóra is képesek legyünk.
- Az adicionalitás elve. A rendszer akkor lesz igazán hatékony, ha egyéni, szervezeti szinten az eddigi szívós és szorgalmas munka folytatódik. Tulajdonképpen ezt a sok kis erőforrást szeretnénk integrálni, a társadalmi szinergiákat egyesíteni.
- A hatékonyság és eredményesség elve. A rendszer kiépítésében és működtetésében a vállalatirányítási technikákat alkalmazzuk.
- Az egyenlőség elve. Az egyik elsődleges célunk annak az állapotnak az elérése, hogy a vajdasági magyar emberek számára egyformán elérhető legyen információ.

Néhány szó eddigi eredményeinkről. Tizenkét településen indult be hálózati iroda, amelynek informatikai hátterét pályázat útján nyertük. Kiképeztük és folyamatosan képezzük munkatársainkat. Szolgáltatási rendszerünk magában foglal forrástanácsadást, információs tanácsadást, üzleti tanácsadást, külön európai uniós ágazati információs tanácsadást és monitoring tevékenységet. A civil szervezeteknek, vállalkozóknak és családoknak nyújtott hálózati lakossági szolgáltatások között szerepel minden hálózati tag, illetve szervezet számára ingyenes webtárhely fenntartása, ingyenes domainnév-használat, illetve elektronikus levélcím kialakítása. Az adott irodákban üzletviteli és pályázati tanácsadás, támogatási kérelmek elkészítése folyik. Kapcsolati partnerkövetítés vajdasági, Kárpát-medencei és nemzetközi szinten. És mindez ingyen, térítésmentesen.

Lakossági fórumokat tartottunk azokban a városokban, településeken, falvakban, ahol már él a háló. Úgy tapasztaltuk, hogy nemzetársaink részéről igen élénk, várakozásainkat felülmúló az érdeklődés.

Bunford Tivadar

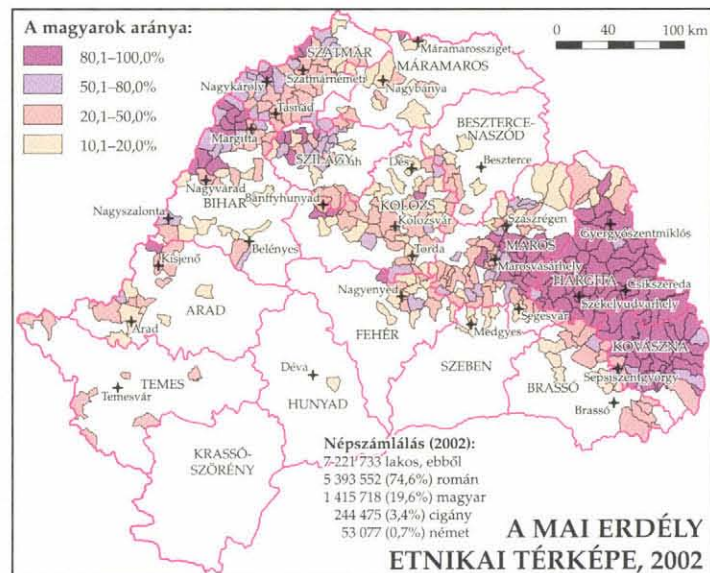
Ma, amikor három határon túli magyar közösség helyzetéről beszélünk, tehát a vajdasági, szerbiai magyarságról, a szlovákiai, felvidéki magyarokról, illetve az erdélyiekről, akkor tulajdonképpen mindannyian egy dilemmát próbálunk a magunk módján megfogalmazni. Rögzíteni egy határhelyzetet, mert úgy tűnik, hogy az elmúlt 20 esztendő határon túli magyar politikája fordulóponthoz ért. Van, aki ezt a pillanatot negatívan éli meg, van, aki pozitívan. De mindenképpen fordulópontot várunk, fordulatot szeretnénk előkészíteni. És ennek kapcsán úgy érezzük, hogy az elmúlt 20 év politikai eszközei bizonyos értelemben kimerültek.

Vajdaság és Szlovákia

Kérdés, hogy érzekjük-e igazán annak az áttörésnek a fontosságát, amelyről Pásztor István a Vajdaságból beszámolt. Hiszen az elmúlt hetekben, hónapokban, idegeinket a *szlovákiai nyelvtörvény* kérdése rázta meg és foglalta le. Azt gondolom, hogy ez egy drámai kísérlet Szlovákiában arra, hogy a többségi nacionalizmus visszafordítsa az elmúlt 20 esztendő történelmét. Joggal „mozdultunk rá” mindannyian arra, ami ott történt, és nemcsak a kötelező szolidaritás jegyében, hanem azért is, mert mindez nagyon könnyen „begyűrűzhet” Romániába is, és kialakulhat a Kárpát-medencében egy negatív trend, ami mindannyiunk életét és helyzetét meghatározza. Példás volt a szolidaritás a nyelvtörvénnyel kapcsolatosan, mind a határon túli magyar közösségek megszólalása, mind a magyarországi politikai élet reakciói vonatkozásában, még akkor is, ha voltak értelmezési viták.

Vajdaság és Szlovákia

Kérdés, hogy érzekjük-e igazán annak az áttörésnek a fontosságát, amelyről Pásztor István a Vajdaságból beszámolt. Hiszen az elmúlt hetekben, hónapokban, idegeinket a *szlovákiai nyelvtörvény* kérdése rázta meg és foglalta le. Azt gondolom, hogy ez egy drámai kísérlet Szlovákiában arra, hogy a többségi nacionalizmus visszafordítsa az elmúlt 20 esztendő történelmét. Joggal „mozdultunk rá” mindannyian arra, ami ott történt, és nemcsak a kötelező szolidaritás jegyében, hanem azért is, mert mindez nagyon könnyen „begyűrűzhet” Romániába is, és kialakulhat a Kárpát-medencében egy negatív trend, ami mindannyiunk életét és helyzetét meghatározza. Példás volt a szolidaritás a nyelvtörvénnyel kapcsolatosan, mind a határon túli magyar közösségek megszólalása, mind a magyarországi politikai élet reakciói vonatkozásában, még akkor is, ha voltak értelmezési viták.

MARKÓ BÉLA

Gondolatok egy Kárpát-medencei vagyonszövetségről

De legalább ennyire nagy visszhangot kellene kapjon az is, hogy Szerbiában milyen törvényt fogadtak el a nemzeti tanácsokról. Természetes, hogy a tiltakozás fontosabb, én ezt a két történetet nem is akarom egy

mérlegre tenni. Amúgy sem igazán elővigyázatos dolog itt a Kárpát-medencében túlságosan ünnepegni valamit, mert ezt már jó néhányszor megjártuk a történelemben. Nem arról van szó, hogy „előre innánk a medve bőrére”, mert a szerbiai törvény megvan, de nem hasznos elkiabálni. Mégis, ezt az áttörést a kellő súlyával kellene érzékelnünk, valamilyen módon ezt jeleznünk, és felmutatnunk. Annak ellenére, hogy az, ami Szerbiában az elmúlt években – vagy immár két évtizedben – történt, mindannyiunk nyomasztó élménye, fontos

ÁLLÁSFOGLALÁS

Az RMDSZ európai uniós szellemiségével, az európai kisebbségi jogokkal ellentétesnek tekinti a szlovák államnyelvtörvény 2009. június 30-án elfogadott módosításait.

A szabályozás ellentétes az Európa Tanács Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Kartájával, nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozó keretegyezményével és Miniszteri Bizottságának vonatkozó ajánlásaival.

Súlyosan diszkriminatívnak tartjuk azt is, hogy a jogszabály hatálya kiterjed az egyházakra és a közszolgáltatásra.

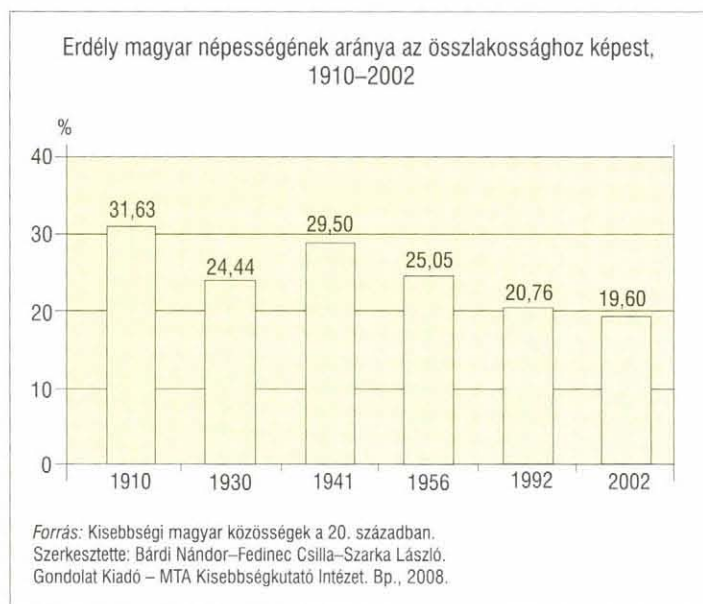
A törvény ahelyett, hogy a nyelvek használói közötti egyenlőséget erősítene, a kisebbségi nyelvet használókat többletkötelezettségekkel terheli és szankciókkal fenyegeti. Ezzel aránytalanul és indokolatlanul beleavatkozik az emberek magánéletébe és korlátozza a Szlovákiában élő magyarok és más kisebbségek jogait.

Történelmi tapasztalataink alapján aggodalmunkat fejezzük ki, hogy a törvény alkalmazása, a pénzbírságok kiszabása olyan feszültségekhez vezethet, amelyet el kellene kerülni.

Az RMDSZ elítéli a kisebbségi jogok mindennemű korlátozását, és felszólítja a szlovákiai parlamenti pártokat, hogy vonják vissza a jogszabályban foglalt diszkriminatív intézkedéseket.

Felkérjük az összes magyar európai parlamenti képviselőt, juttassák el állásfoglalásunkat Jerzy Buzekhez, az Európai Parlament elnökéhez, Knut Vollebæk EBESZ kisebbségi ügyekért felelős főmegbízotthoz, és nemzetközi fórumokon tegyenek meg mindent a figyelem felkeltése és a vitatott cikkek visszavonása érdekében.

Elfogadta a Szövetségi Képviselők Tanácsa
 Marosvásárhely, 2009. szeptember 19.

viSSZAJELEZNÜNK, hogy most itt a Kárpát-medencében az egyik utódállam hajlandó pozitív pályára állni. Miközben azt is tudjuk, hogy autonómia dolgában Szerbiában a zavaró emlékek és a tapasztalatok még nem múltak el teljességgel. Míg például nálunk, Erdélyben ilyenek nem nagyon vannak, hacsak a kommunizmus hajnalára nem tekintünk vissza, de az eléggé kétértelmű és vitatható tapasztalat. Bár én nem értek egyet azokkal, akik egyszerűen szeretnék elfelejteni az egykori Magyar Autonóm Tartományt. Jelen esetben azonban egy másik autonómiaformáról van szó: a kulturális autonómiáról.

Az RMDSZ helyzete

Ha a három ország helyzetét megnézzük, azt látjuk, hogy Szlovákia tulajdonképpen vissza akar fordulni, Szerbia – nyilván integrációs érdekből is – áttör, talán előrelép, Romániában pedig van egyfajta stabilitás. Ez utóbbi inkább csak annyit jelent, hogy most stagnálunk, de nehéz ebben a pillanatban megjósolni, hogy áttörünk-e mi is, tehát előre tudunk-e lépni. Az az autonómiaforma, amely Pásztor Istvánéknál most törvényként megvalósulni látszik, nálunk is eléggé hasonló módon szerepel egy kisebbségi törvénytervezetben, amelyet 2005-ben sikerült elfogadtatnunk a román kormánnyal (amelynek akkor az RMDSZ is tagja volt), a parlamentbe beterjesztettük, és azóta is ott áll.

Az RMDSZ ismét rendkívül nagy dilemmában van. A román politikai helyzet úgy alakulhat, hogy holnap talán már megbukik a román kormány, és bizalmatlansági indítványról szavaz a parlament. Mindennek nagyon nagy tétje van. És a szavazatarány is eléggé billeg. Egyvalami biztosnak látszik, hogy a következő időszakban az RMDSZ a mérleg nyelvéné fog válni. Már is kormányzati ajánlatokat kaptunk. Elnökválasztás lesz Romániában [2009.] novem-

ber 22-én, illetve a második forduló december 6-án. Addig az RMDSZ nem szívesen vállalja azt, hogy valamire is elbillentse a romániai politikai helyzetet. Ha szükséges lesz, és nem tudjuk halasztani, illetve elkerülni, akkor igen. De ismét előáll egy olyan helyzet, amikor valamire el kell indulnunk, és ebből a stagnálásból ki kell törnünk. Kérdés, hogy sikerül-e jól alakítanunk a magunk helyzetét. Precedensként fel kell mutatnunk azt, amit Szerbiában elfogadtak. Ebben a helyzetben minden lehetőséget és minden hivatkozási alapot meg kell ragadnunk.

A szemléletváltás fontossága

A szemléletváltás a Kárpát-medencében egyszerre kényszer és szükség. Ha az elmúlt 20 esztendőre bármelyikünk visszatéte, akkor joggal elmondhatjuk – függetlenül attól, hogy melyik országban éppen milyen helyzetben vagyunk –, hogy a klasszikus, *hagyományos kisebbségpolitikai célokat sikerült többé-kevésbé megvalósítani*, többség és kisebbség viszonyát tekintve sikerült időnként jelentős változásokat is elérnünk.

Nem is olyan régen, amikor Romániában az oktatási törvényt módosították, nagyon nehéz tárgyalások nyomán sikerült elérnünk azt, hogy e törvény nem csonkította az anyanyelvi oktatási jogokat, hanem néhány tekintetben előre léptünk – ha nem is túl látványosan és nem is túl nagy lépéssel. A romániai helyzetnek és az erdélyi magyarság helyzetének talán egyik kulcspillantata volt az, hogy elindul-e ott is egy negatív folyamat, avagy sikerül ezt megakadályozni. Úgy tűnik, sikerült. Nagy kérdés, hogy a romániai politikai helyzet mit kínál számunkra az elkövetkezendőkben.

Véleményem szerint az elmúlt 20 esztendőben egyvalamit – bizonyos értelemben a leglényegesebbet – nem sikerült megváltoztatnunk: a *nemzetállami szemléletet*. Azt a nemzetállami szemléletet, amely éles ellentétben van a Kárpát-medencei valósággal. Azt a nemzetállami szemléletet, amely jellemzi az úgynevezett utódállamokat, és jellemzi tulajdonképpen Magyarországot is. Időnként az én fülemet is megüti, amikor Magyarországon pozitív felhanggal hangzik el az, hogy nemzetállam, ami minket nyilvánvalóan egészen másképp érint.

Nem sikerült lebontanunk a nemzetállamokat, sem magát a szemléletet megváltoztatnunk. A hagyományos többség–kisebbség szemlélet működik, és a hagyományos többség–kisebbség viszonyt (ami hol pozitív, hol negatív) nem sikerült átalakítanunk, nem tudtunk fordulatot előidézni. A Kárpát-medence országaiban az a többség–kisebbség szemlélet működik, mely szerint van egy többségi tulajdonos, és van egy „(al)bérlői státust” élvező kisebbségi közösség, jobb vagy rosszabb körülmények között. Hiszen a nemzetállam tulajdonképpen azt jelenti, hogy nemzet és állam azonos, tehát egy bizonyos nemzet a tulajdonosa az illető országnak és államnak. A „bérlői szerződés” változhat, és

változott is az elmúlt 20 esztendőben. Tagadhatatlanul jobb bérleti feltételeket sikerült kikényszeríteni. Kisebb a befizetett összeg, esetleg többet visszkapunk belőle, jobban karbantartják a környezetünket stb. Az úgynevezett „csend-órák” kisebbek lettek, időnként hangoskodhatunk. De alapvetően a fent leírt tulajdonosi szemléletet nem sikerült megváltoztatni. Erre javasoltam én egy olyan megoldást, amelyre felhördült a román közvélemény. Azt mondtam, hogy térjünk rá egy olyan közös tulajdonosi szemléletre, amellyel kapcsolatosan akár arányokról is beszélhetünk. Romániában a magyarság az egész ország tekintetében 7%-os tulajdonrészrel bír, mert körülbelül ennyien vagyunk. Erdélyben ez huszonvalahány százalék, Székelyföldön pedig már többségi tulajdont jelent, tehát a két és fél székely megyében 80% körüli tulajdonrészt. A felhördülés háttérben olyan visszhangok is voltak, hogy én valamiképpen üzleti alapon akarom Romániát átszervezni, mint egy korlátolt felelősségű társaságot. A válaszom az volt, hogy csak korlátlan felelősségű társaságról beszélhetünk, akár milyen részesedésünk van ebben az országban. Ebből kiindulva esetleg sikerül kialakítani azt, hogy a különböző fontos intézményekben – bíróságokon, ügyészségen – nemzeti-ségi részarány szerint legyenek szakemberek, bírók, ügyészek. Tehát az egyik fontos célkitűzés a *részarányos jelenlét*, képviselő, és a döntések ilyen jellegű közös meghozatala. Az, ami Szerbiában történik, az tulajdonképpen egy áttörés, vagy egy lehetséges áttörés abba az irányba, hogy a tulajdonosi-bérlői szemléletről végre áttérhessünk a vagyonszövetségre, a közös tulajdonosi felelősségre. És erről a kérdéstről kellene sokkal többet beszélnünk.

Ma az a dilemma, Romániában is, hogy a hagyományos kisebbségpolitikai eredményeket nyugtázva, azokat stabilizálva át tudunk-e térni egy olyan új időszakra, amikor magát a hagyományos nemzetállamot próbáljuk lebontani. Hiszen az én véleményem szerint teljes képtelenség úgy építeni egy közös Európát – ahol reményeink szerint a lisszaboni szerződés értelmében a központi hatáskörök növekednek –, hogy közben a nemzetállami szemlélet tovább él.

A nemzetállami szemlélet lebontása tehát az egyik kitörési pont. A másik, hogy el kell vinnünk saját társadalmainkat, saját országainkat egy nagyon erőteljes decentralizáció, az *önkormányzatiság* irányába, amely előfeltétele minden határon átnyúló együttműködésnek. Tulajdonképpen a központi nemzetállami szemlélet lebontásának is az egyik fontos feltétele. Ami a decentralizációt illeti, az elmúlt 20 esztendőben nagyon is sokat tettünk, de még mindig csak valahol félúton járunk. Úgy látom, hogy nem a nemzetállami szemlélet segít a hagyományos autonómiák és autonómiaformák kialakításában, hanem éppen a nemzetállami szemlélet lebontása, egyfajta jó értelemben vett multikulturalitás vezethet el oda, hogy a saját autonómiánkat ezek az államok elfogadják, sőt hasznosnak tartásák.

Gondolatmenetemet egy irodalmi metaforával fejezném be: néhány napja sokan felkapták a fejüket arra a hírre, hogy az irodalmi Nobel-díjat egy Herta Müller nevű német író nő kapta, aki Bánságban született, ott nőtt fel, ott élte meg pályájának első felét, egy bánsági német írócsoportnak volt a tagja. Életművének jó részét ott alkotta, Romániában, és 1987-ben települt ki Németországba, mint egyébként a svábok és szászok nagy része. Műveinek központi témája továbbra is Románia. Én magam meglehetősen örömmel vettem a Nobel-díj odaítélésének hírért, de ugyanakkor nagy kíváncsisággal figyeltem, hogyan reagál rá a román közélet és a román értelmiség. Zavar volt a román reakciókban azzal kapcsolatban, hogy ez az író nő, aki meglehetősen éles kritikával ír Romániáról, most a miénk vagy nem a miénk. Zavar, de nem elutasítás. Nem úgy, ahogy 20 évvel ezelőtt reagáltak volna, amikor minden bizonnyal ideges elutasítás lett volna a válasz. De a dilemma már él a román közéletben is, bízunk abban, hogy jó irányba mozdulnak el.

A ROMÁNIAI MAGYAR DEMOKRATA
SZÖVETSÉG IX. KONGRESSZUSÁNAK NYILATKOZATA,
2009. ÁPRILIS 25.

(Részlet)

Mi, romániai magyarok, úgy gondoljuk, a közeljövő Európai Uniója – a mi uniónk – a régiók és közösségek Európája. Olyan unió, amelyet az önmagunk erejébe vetett hit és bizalom teljesít ki. Olyan unió, ahol a magyar nemzet nagyobbik része újra egymásra talál, ahová a mozaikszerűen egymás mellett élő közösségek magukkal hozzák hagyományait, nyelvüket, kultúrájukat és értékeiket.

A mi uniónk e sokszínű közösségekre, a párbeszédre, egymás tiszteletére, a toleranciára épül, mi az Európai Uniót az emberi méltóságra, a szabadságra, a demokráciára, az egyenlőségre, a jogállamra, az emberi jogok tiszteletben tartására alapozzuk. A mi Európánkat a pluralizmus, a létbiztonság, a szolidaritás és a diszkriminációmentesség jellemzi. A mi Európánkban nem jelent hátrányt Romániában magyarként élni. [...]

A kistérségi társulásokat és a fejlesztési régiókat a gazdaságfejlesztés alapjának tekintjük, az önkormányzati együttműködés olyan formájának, amely jelentős mértékben javítja az európai strukturális és kohéziós alapokhoz való hozzáférés esélyeit. Meg kell erősítenünk a kistérségi társulásokat, és át kell alakítanunk a jelenlegi fejlesztési régiókat. Az új régiók kialakításánál figyelembe kell venni a térség gazdasági fejlődésének kívánalmait, valamint az ott lakók etnikai, kulturális és történelmi sajátosságait is. A régiókat a központi közigazgatástól átvett hatáskörökkel kell felruházni, és választott vezető testületekkel kell rendelkezniük. Erdély regionális érdekeinek képviselőiben az erdélyi románokat és Erdély más nemzeti közösségeit stratégiai partnereinknek tekintjük. Az európai intézmények által biztosított közösségi alapok felhasználásában kiemelt jelentőséget tulajdonítunk a határ menti és határokon átnyúló programoknak. [...]

CSÁKY PÁL

Valahol utat tévesztettünk?

Elismerem, némileg provokálóan hathat jegyzetem címe, ám az a tény, hogy 20 évvel a rendszerváltozás megkezdése után a külhoni magyar közösségeknek szinte ugyanazon gondjaival vagyunk kénytelenek foglalkozni, mint két évtizeddel ezelőtt, némiképp talán mégiscsak visszaigazolja a kérdésfelvetés módjának jogoságát. Ki gondolta volna ugyanis 1989–1990 reményteljes hónapjaiban, hogy 2006-ban azon kell megütköznünk például Szlovákia viszonylatában, hogy nyelvi jogaink alacsonyabbra süllyedtek, mint 1988-ban voltak?

Azt hiszem, valóban itt az ideje szembenézni néhány problémával magyarok és szomszédok, magyarok és magyarok, de kisebbségek és Európa viszonylatában is.

Csalódások időszaka

Emlékszem, mennyire megdöbbsentem, amikor az 1990-es évek elején elolvastam Dahrendorf ismert jóslatát arról, hogy a valószínűleg gyors politikai és a szükségszerűen lassúbb gazdasági változások után évtizedekre lesz szükség ahhoz, hogy az oly kívánatos *tudati változások* is lejátszódjanak a fejekben itt, Kelet-Közép-Európában is. Minden porcikámmal igyekeztem tiltakozni a jóslat egyébként érthető logikája ellen, s magam is abban reménykedtem, hogy a bigott ideológiától szabaduló társadalomban az emberi szellem csak-csak képes lesz egyértelműen előbbre vinni a dolgokat.

Nos, létünk nem minden vonatkozásában történt ez így. Úgy néz ki, a mi nemzedékünknek is meg kell tanulnia, hogy a történelem nem lineárisan előreívelő folyamat, néha bizony érthetetlen kitérőkre, nagyon furcsa kacsaringókra is képes. A szép elképzelések mellett azt is tudomásul kell vennünk, hogy az érdek napjainkban is, európai szinten is

képes negatívan befolyásolni a legdemokratikusabb intézmények működését is. Arra sem gondoltunk talán oly egyértelműséggel, mint a későbbi folyamatok ezt indokolták volna, hogy a demokrácia

nemcsak a szép eszmék, de a szenny számára is prezentációs lehetőséget teremt. S hogy nemcsak az emlékezet, hanem az akarat is lehet szelektív.

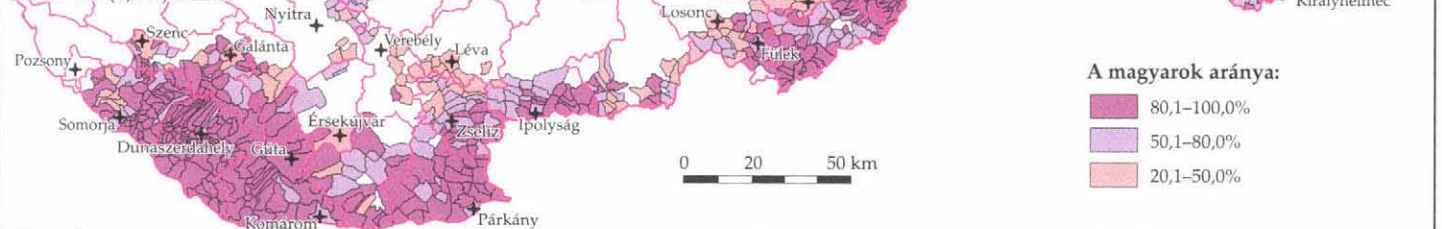
A konfliktusok elkerüléséért

1989 után valóban megbolydult Kelet-Európa. A nyugati elit csakúgy, mint a kelet-európai alternatív szerveződések, nem voltak igazán felkészülve a bekövetkezett folyamatokra. Sokan rögtönöztek sokféleképpen, s amikor nyilvánvalóvá vált, hogy az eufória eltűnőben van, s komoly problémák valós megoldási lehetőségeit kell megtalálni, sokan el is bizonytalanodtak. Voltak időszakok, amikor úgy tűnt, hogy a folyamatok kicsúszhatnak az ellenőrzés alól. Az akkori legfontosabb kívánalom úgy hangzott, hogy ha csak lehet, el kell kerülni a nyílt konfliktusokat, mindent meg kell tenni azért, hogy ne folyjon vér – vagy ha ez elkerülhetetlen, minél kevesebb vesszen belőle. Mivel jómagam 1990 óta vagyok parlamenti képviselő, tapasztalatból tudom, 1990–1994 táján ez a kérdés izgatott mindenkit, akivel érdemben beszélünk adatott a várható folyamatokról. A történelem azonban megint csak visszaigazolta: a dolog nem az ilyen kívánalmak szerint működik. Nem tudták elkerülni a vérontást sem a volt Jugoszlávia, sem a volt Szovjetunió területén. Mindez nagyon rosszat tett a mi ügyünknek is: amíg az 1990-es évek elején volt egy bizonyos fogadókészség a mi kisebbségi problémáink kezelésére is, addig a délszláv és a posztszovjet folyamatok mindenkit óvatossá tettek, később

MAGYAROK SZLOVÁKIÁBAN 2001-BEN

Népszámlálás (2001):

5 379 457 lakos, ebből
 4 614 854 (85,8%) szlovák
 520 528 (9,7%) magyar
 89 920 (1,7%) roma
 44 620 (0,8%) cseh
 24 201 (0,4%) ruszin
 10 814 (0,2%) ukrán
 5 405 (0,1%) német

MAGYAR–SZLOVÁK ALAPSZERZŐDÉS, 1995. MÁRCIUS 19.

(Részlet)

„15. cikk [...]

(2.) A szerződő feleket a nemzeti kisebbségek védelme és a hozzájuk tartozó személyek jogainak védelme területén az alábbi elvek vezérik:

(a) A nemzeti kisebbségekhez való tartozás minden személy egyéni, szabad választásának ügye, s ebből a választásból számára semmiféle hátrány nem származhat.

(b) A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van a törvény előtti egyenlőséghez és a törvény általi egyenlő védelemhez. Ebben a vonatkozásban minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozáson alapuló diszkrimináció tilos.

(c) A nemzeti kisebbséghez tartozó személyeknek joguk van egyénileg vagy csoportjuk más tagjaival együtt szabadon kinyilvánítani, megőrizni és fejleszteni saját etnikai, kulturális, nyelvi vagy vallási identitásukat és megőrizni, illetve fejleszteni kultúrájukat, annak minden vonatkozásában.

(d) Megerősítve saját integrációs politikájuk céljait, a szerződő felek tartózkodni fognak a kisebbségekhez tartozó személyek akaratuk elleni asszimilációját célzó politikától vagy gyakorlattól, és védelmezni fogják ezen személyeket bármilyen cselekménnyel szemben, ami az ilyen asszimilációra irányul. A szerződő felek tartózkodnak olyan intézkedésektől, amelyek megváltoztatnák a népesség számarányát, a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek által lakott területeken és amelyek korlátozzák ezen személyek jogait és szabadságjogait, amivel a nemzeti kisebbségek kárára volnának.

(e) A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van arra, hogy a megfelelő törvényes keretekben identitásuk ápolása, fejlesztése és átadása céljából saját szervezeteket, egyesületeket, ideértve a politikai pártokat, valamint oktatási, kulturális és vallási intézményeket hozzanak létre és működtessenek. Ehhez a két kormány a maga részéről biztosítja a törvényi feltételeket.

(f) A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van hatékonyan részt venni országos és ahol helyénvaló, regionális szinten azon döntésekben, amelyek azt a kisebbséget érintik, amelyhez tartoznak, vagy azt a régiót, ahol élnek, a belső jogrendszerbe nem ütköző módon.

(g) A Magyar Köztársaságban élő szlovák kisebbséghez és a Szlovák Köztársaságban élő magyar kisebbséghez tartozó személyeknek, egyénileg vagy csoportjuk tagjaival közösen, joguk van szóban és írásban, a magán- és közéletben szabadon használni anyanyelvüket. Joguk van továbbá a belső jogrenddel és a két szerződő fél által vállalt nemzetközi kötelezettségekkel megegyezően használni anyanyelvüket a hivatalokkal való kapcsolatokban, beleértve a közigazgatást, és a bírósági eljárásokban anyanyelven feltüntetni azon települések neveit, amelyekben élnek, az utcák és egyéb közterületek neveit, helyrajzi adatokat, feliratokat és közterületi információkat, bejegyezni és használni kereszt- és vezetékneveiket ezen a nyelven, az állami nevelési-oktatási rendszer keretén belül adekvát lehetőségre anyanyelvük oktatására és anyanyelvükön történő oktatásra – a hivatalos nyelv oktatásának vagy az azon való oktatásnak a sérelme nélkül –, ugyanígy joguk van a nyilvános tömegtájékoztatási eszközök-höz való diszkriminációmentes hozzájutásra és saját tömegtájékoztatási eszközökre.

A szerződő felek az általuk vállalt nemzetközi kötelezettségekkel összhangban megtesznek minden szükséges jogi, adminisztratív és egyéb intézkedést a felsorolt jogok érvényesítése érdekében, amennyiben már ilyen szabályozás nincs a jogrendjükben.

(h) A jelen bekezdés (c) pontjával összhangban megteremtik a szükséges feltételeket, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek megőrizhessék tárgyi és építészeti emlékeiket, emlékhelyeiket, amelyek kulturális örökségüket, történelmüket és hagyományukat hordozzák. [...]

pedig a nyugat-európai bevándorlás keltette problémák gerjesztettek olyan gondolatokat, amelyek nagyobb óvatosságra intettek mindenkit.

Emlékszem arra a napra, amikor a Gorbacsov elleni puccs híre berobbant a szlovák parlamentbe. Visszaemlékszem a délszláv válság véres eseményei által kiváltott hatásokra is. Emlékszem 1992. március 14-ére, amikor a még hivatalban lévő csehszlovák elnököt, Václav Havelt kis híján fizikailag bántalmazták Pozsony főterén. Emlékszem 1992 júliusára, amikor a szlovákok elfogadták függetlenségi nyilatkozatukat. Mi azt kértük, legyen része a deklarációnak egy olyan mondat is, amelyben garanciát kapunk arra, hogy a kisebbségi jogokat velünk egyeztetve, megfelelő szinten kezelik majd. Nem fogadták el javaslatunkat, mint ahogy a szlovák alkotmányt is féloldalas, túlzottan nemzeti szempontok alapján fogalmazták meg. Így nem szavazhattuk meg

azt sem, mert egy torz, idejétmúlt filozófiát képviselt, annak érvényesítését vetítette előre. A szlovák nemzet tagjainak hegemoniáját deklarálta a soknemzetiségű Szlovákiában, egy olyan államban, ahol minden ötödik polgár a szlováktól eltérő nemzetiségű. Tiltakoztunk akkor is, az Európa Tanács meg is vizsgálta a dokumentumot, javaslatokat is tettek bizonyos változtatásokra – ám a legfontosabb mégiscsak az volt számukra, hogy ha már szét kell válnia Csehszlovákiának, békésen történjék meg, ne konfliktusok árán. Mindkét esetben, amikor a szavazások után kijöttünk a parlamenti tárgyalóteremből, addig nem látott mennyiségű újságíró rohant meg bennünket, és egy dolgot kérdeztek mindannyian: lesz-e konfliktus, hogyan fogunk reagálni az elutasításokra?

Mi pedig bizonygattuk, hogy nem lesz konfliktus, nem akarunk konfliktust. Mi európaiak vagyunk, mi demokratikus módon, a tárgyalóasztalnál akarjuk megoldani a prob-

lémáinkat, nem az utcán. Nem voltunk hangosak, konstruktívak, visszafogottak voltak a magyar kormányok is – amelyekkel ugyanazt játszották el, mint a 20. század folyamán oly sokszor: zsákba kötve kellett versenyt futniuk a történelemmel. S közben sorra mentek el mellettünk a történelmi vonatok: azt vettük észre, hogy a kétoldalú kapcsolatokban nem tudunk érdemi megoldásokat teremteni. Nemzetközi téren a nagy reménységnek, kormányközi okmányoknak indult 1201-es dokumentum ajánlással súlyult csupán. Lufinak bizonyult a szépreményű Balladur-terv is. A Kisebbségi vagy Regionális Nyelvek Európai Chartája is sokat sejtetett az elején, majd a kormányok belecsempészték több olyan mechanizmust, amelyekkel megszelídíthetővé vált, amelyek által a legfontosabb üzeneteit semlegesíteni lehet. Emlékszem arra a délutánra is, amikor – 1995-ben – Tabajdi Csaba államtitkári irodájában ültünk, s az akkori kormány képviselői felvázolták nekünk, mi mindent sikerült belecsempésznünk a szlovák–magyar alapszerződésbe. Amikor egyedül maradtunk, egymás felé fordultunk és némi malíciával azt mondtuk: nagy bajban leszünk, ha bármikor a jövőben erre a szerény tartalmú szerződésre kell majd hivatkoznunk. S bizony, megtörtént: nagyon furcsán éreztem magam két héttel ezelőtt, amikor az alapszerződés egyik fejezetének tartalmával kellett érvelnem a kormánykoalíció irányában Pozsony szebb napokat is megélt, veretes városában.

Szerény eredmények

Legyünk azonban korrektek: Szlovákia felvétele során az Európa Tanácsban elfogadtak néhány ajánlást, amelynek köszönhetően – nem teljes mértékben, de legalább részben – megoldódott az anyakönyvvezetés problémája, a névhasználat bizonyos kérdései és a községek anyanyelvi megnevezésének lehetősége. Az EBESZ ügyködésének köszönhetően kaptunk 1999-ben egy féloldalas kisebbségi nyelvhasználati törvényt is. S amikor később, 2003-ban és 2004-ben arról volt szó, milyen feltételek mellett léphet be Szlovákia az EU-ba, csak „összehoztunk” egy államilag finanszírozott egyetemet Komáromban, s bizonyos részeiben megváltoztattuk az alkotmányt is (a 19. századi nemzetállam-filozófiát sugárzó preambulomot sajnos nem sikerült átírni). Viszonylag jó változatban ratifikáltattuk a Kisebbségi vagy Regionális Nyelvek Európai Chartáját is, bár annak tartalmát Szlovákia máig nem ültette át maradéktalanul a jogrendjébe. A legnagyobb hozadék azonban mégiscsak az volt, hogy – európai és amerikai nyomásra – két alkalommal kormányba tudtunk kerülni, s be tudtuk bizonyítani magunknak és mindenkinek, hogy képesek vagyunk felülemelkedni a kisebbségi horizontokon, képesek vagyunk felelősséget vállalni az ország nagy kérdéseinek megoldásáért is.

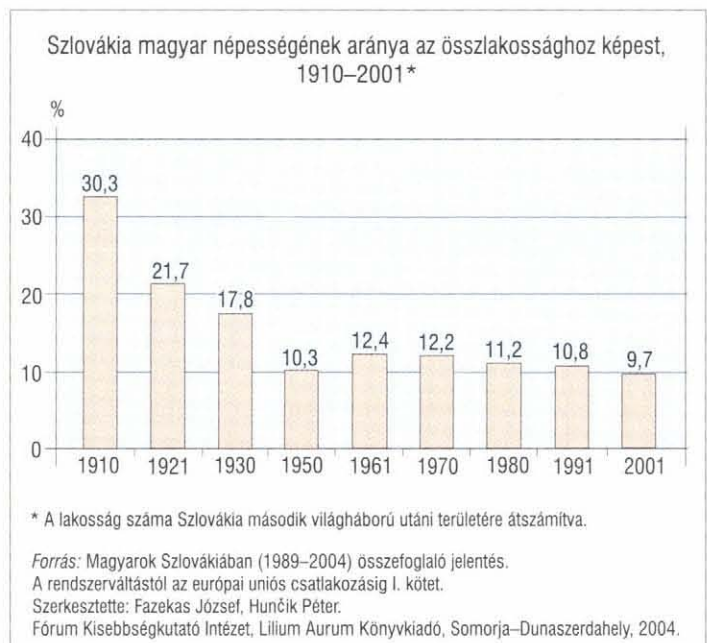
Történelmi mércével megítélve is fontos, hogy tudtunk az európeéresebb szlovák értelmiséggel együttműködni az or-

szág és a térség jövőjének érdekében. Persze közülünk is sokan azt gondolták, hogy az európai uniós tagság majd megnevesíti a gondolatokat és felemeli a politikai partnereket. Azt reméltük, hogy a nemzeti elit jobbik részének csak lesz annyi sütnivalója, hogy nem engedi a hatalomhoz az izolacionista, magyarelles, bigott nemzeti politikát hirdető – ám ugyanakkor a korrupciót legkeményebben megvalósító – Szlovák Nemzeti Pártot. Tévedtünk – mert a másik Szlovákiának –, Fico populista pártjának s Mečiar értéknélküli, hataloméhes kollégáinak minden mindegy volt: ők minden áron kormányba akartak kerülni. Nekik szervilis partnerek kellettek tisztátalan politikai játékaikhoz.

A második koalíció

Így történt, hogy 1994 után 2006-ban másodszor került hatalomra egy olyan koalíció, amely nyilvánvalóan szenved a szlovák politikai elit legnagyobb problémájától: nincsenek államvezetési tapasztalatai, nincs kellő politikai-társadalmi intelligenciája, az államot egy kft.-nek tekinti, s úgy is próbálja meg igazgatni. Ők szinte meg vannak sértődve, hogy az állampolgárok nem mindent hisznek el nekik – például, hogy Malina Hedvig önmagát verte volna véresre –, a közpénzekkel kapcsolatban pedig az a legnagyobb gondjuk, hogy lehet minél nagyobb részüket lenyúltni. S hogy még furcsább legyen a dolog: a kedvező gazdasági háttér miatt a külföld a szellemi tehetetlenség törvényének engedelmessége, még sokáig mint „bezzegországáról” beszélt erről a Szlovákiáról is.

S mert a történelmi folyamatok nem csupán kacskaringóságok, hanem előbb vagy utóbb felszínre hozzák az igazságot is, Szlovákia viszonylatában is értelmet nyert az a találó

amerikai megjegyzés, amely szerint sok embert bizonyos ideig meg lehet téveszteni – ámde mindenkit korlátlan ideig mégsem. Szlovákiának 2004 és 2006 között – köszönve a mi hozzájárulásunknak is – jó sajtója volt, s ezáltal jó hírneve alakult ki. 2002 és 2006 között lényegében az történt, hogy egy alacsony szervezettségű társadalomban egy felvilágosult abszolutizmus eszközeit alkalmazó politikai elit némileg erőszakolt módon jó pályára állította az országot – s ez a folyamat meghozta a gyümölcsét. Ennek alapja a gazdasági folyamatok sikeres kezelése és egy kedvező világgazdasági hullám szerencsés meglövelése volt. S ha valaki netán túl keménynek tartaná a fenti jellemzést, annak számára visszautalok például arra a tényre, hogy az úgynevezett második Dzurinda-kormány – amelynek tagja voltam – a hadsereget vetette be Kelet-Szlovákiában a romalázadások megfékezésére. Ennek igazi célja a szociális juttatások jelentős megnyirbálása után a romák uzsorások általi felheccelése miatt kiváltott fosztogatások megregulázása volt.

Nemigen kérdeztük meg akkortájt a társadalom véleményét az adóreformról, illetve a gazdasági és a szociális léggör megváltoztatásának elemeiről sem. Szerencsénk volt az autóipar (Peugeot, Kia, Volkswagen), az elektronika (Samsung) és az acélipar (US Steel) konjunktúrájával, amely iparágak meghonosítását 2003–2004-ben valóban jelentős állami támogatásokkal segítettük. A sokat emlegetett gazdasági csodafolyamat alapja pedig az autóipar kapacitásainak négyéves felfutása volt – amely iparág az azóta bekövetkezett válságnak köszönhetően egyébként valószínűleg már soha nem éri el azokat a tervezett gyártási számokat, amelyekről 2006- és 2007-ben oly sokat regéltek.

Magyarország pedig időközben némi bukórepülésekkel kísérletezett, aminek hozadékaként jelentős mértékben csökkent az ország – és így az egész magyarság – nemzetközi érdekérvényesítő képessége. Ráadásul a magyarországi társadalom által kitermelt egynémely negatív jelenség sem tett jót nemzetközi pozícióinknak. Magyarország elvesztette az eleganciáját, az úriember-imázsát, s a szomszédok egynémelyike ezzel vissza is él: a civakodó szomszédok problémái nevű játékot igyekszik erőltetni mindmáig, ahol egyik fél sem különb a „Deákné vásznánál” – tudván, hogy ez a játék mindig is a birtokon belülieknek kedvez.

Veszélyes játékok

Itt állunk tehát 2009-ben, s azért némi reménnyel nézünk a jövőbe. Az EU érezhetően nem akar mélyebben belefolyjni ebbe a problémahalmazba, mi pedig ilyen szomszédokkal csak huzakodni – vagy jobbik esetben araszolgatni tudunk. Mindannyian tudjuk, hogy egy átfogó, korrekt megoldást az *önkormányzati formák kombinációjának kiteljesítése* jelenthet. Ehhez azonban kellene némi fogadókészség a szomszéd államok többségi nemzeteinek részéről is. Az a

játék ugyanis, hogy mi azt mondjuk: a jogainkat szeretnénk megvédeni, sőt bővíteni, ők pedig erre azt válaszolják: sanda szándékaitok vannak, határváltoztatást akartok, cinikus és primitív játék is egyben. Ezt nem lehet naponkénti nagyeskükkal ellensúlyozni, amelynek értelmében a kormánypárti magyar közjogi méltóságok délelőtt, az ellenzékiek pedig délután teszik le a nagyesküt, hogy nincsenek ilyen szándékaik. Szomszédjaink jobb fiai ugyanis pontosan tudják ezt, sőt azt is tudják, hogy ha esetleg valakinek az agyában megjelenne egy ilyen gondolat, annak semmi realitástartalma nem lenne. Ők azonban saját magukat s támogatóikat manipulálják az ilyen torz játékokkal. Ez a hírhedt Slota-féle perpetuum mobile: a legprimitívebb érveléssel, az oktatásügyi torzításokkal és bizonyos álkulturális szervezetek (Matica Slovenská) által sugallt förmedvényekkel karbantartom támogatóim nacionalizmusát, magyaroktól való félelemérzetét, ha pedig jönnek a választások, akkor nem kell programot alkotnom és megoldásokat keresnem az ország és a társadalom bajaira. Egyszerűen csak visszautalok a torz beidegződésekre, és íme: ez 10-12%-nyi eredményre elegendő. Torz, primitív, veszélyes, de működő játék.

Unió támogatás szükségessége

Ezen a ponton kellene az EU odafigyelése és támogatása: az unió bürokráciának azonban ehhez nemigen fülk a foga. Márpedig az út erre vezethetne tovább: korrekt kisebbségi törvények, működőképes, hatékony kisebbségi önkormányzati rendszerek kellenek Szlovákiában is, Romániában is, Szerbiában is, mindenütt. A nyugalom, a pozitív társadalmi fejlődés miatt. Mert ezek az örült nemzeti görcsök nagyban fékezik a szomszédos népek demokratizálódási folyamatait is. Csak hát a torz nemzeti érdek megjelenítése miatt ez az ár sem nagyon drága – ráadásul féldemokráciákban lehet a legjobban halászni a zavarosban. Ez pedig bizonyos körök számára nem is olyan rossz velejárója ennek a tisztázatlan folyamatrendszernek ezekben az államokban (sem).

Ismétlem: itt kellene megjelennie az európai közösségi érdekeknek. Ezen a ponton kell kihasználnunk az EBESZ főbiztosának ajánlásait, s az Európa Tanács által kínált lehetőségeket is. E mögé kell beállítani egy EU-konform politikai akaratot: le fogjuk tenni az asztalra a kisebbségi nyelvhasználati törvény újabb változatát csakúgy, mint egy korszerű kisebbségi törvény tervezetét is.

S hozzá kell tennünk: ha Európa mindezek felett ismét átlép, abból csak újabb feszültségek és újabb fölösleges problémák adódnak. Szlovákiában demokratikusan, választások útján kell kezelni azt a kívánalmat, hogy még egyszer ilyen szerencsétlen kormánykoalíció ne jöhessen létre. Ezt kívánjuk elmondani újra és újra a velünk egy országban élő többségi nemzetnek is. Mert ez az ő érdekük is.

Sziszifuszi munka, de más utat nem látok.

GÁL KINGA

Paradigmaváltás a kisebbségi politizálásban

Szemléletváltásra van szükség ma a kisebbségpolitikában, illetve – ahogy már több ízben nemzetközi szinten és itthon is megfogalmaztam: paradigmaváltásra. A politika oldaláról viszonylag egyszerű a válasz arra a kérdésre, hogy miért kerültünk nehézz helyzetbe Románia és Szlovákia tekintetében, és miért vagyunk kicsit más helyzetben, ha megnézzük a Vajdaságot, Szerbiát. Egyrészt az uniós tagsággal elmúlt a számonkérhetőség, azaz „enged a hurok szorítása”. Az új szereplők most próbálgatják, hogy meddig tágíthatók a korlátok, meddig mehetnek el, hol van az a pont, ahol már nem engedi őket tovább az unió vagy egy másik politikai erő. Ez egyfajta rulettjáték, miközben valójában az egész „játékterem” mozog és egy irányba halad.

Politikai és jogi érdekérvényesítés

Két kérdéskör mentén foglalnám össze mindazt, amit az Európai Parlamentből nézve kívánatos elmondani. Az egyik a politikai érdekérvényesítés, a másik a jogérvényesítés. Egy paradigmaváltás magában foglalja azt is, hogy az alapkérdést, a probléma felvetésének módját is másképpen kell megközelíteni. Hiszen az uniós csatlakozással valójában a problémafelvetés lehetősége került kényszerpályára – bár mondhatjuk úgy is, egy új lehetőség pályájára. Ez pedig az, hogy a *szakpolitikák mentén, a közös tulajdonosi szemlélet mentén* lehet újrafogalmazni a kérdéseket. Még akkor is, ha a többségi társadalom Romániában vagy Szlovákiában ma még megdöbben ezen. De ez az a szemlélet, amit már értenek Európában, és különösen az uniós intézményeknél. Ha a kisebbségi politizálást ilyen irányba, tehát a szakpolitikák felé tudjuk terelni, ha konkrét regionális fejlesztési politikaként vagy határ menti együttműködésként jelenik meg, akkor az unióban érteni fogják, miről is beszélünk, mik közép- és hosszú távú céljaink.

Ehhez pedig politikai érdekérvényesítésre van szükség. Minden közösségnek saját magának kell megfogalmazni az egyedi igényeket, és feltárni azokat az uniós eszközöket, amelyek megoldást nyújthatnak ezekre az igényekre. Ha a konkrét kérdéseket átvisszük egy általános kisebbségvédelmi „maszlag” szintjére, akkor nem fogunk valódi megoldást találni. A konkrét igényeket és problémákat pedig elsősorban a kisebbségi közösségeink tudják kimondani. Mögöttük viszont ott kell állnia a mindenkori magyar kormánynak, minden eszközével. Ahhoz azonban, hogy az unióban a kérdés legitimen és eredményesen felvethető legyen, a kisebbségi közösségeknek kell megfogalmazniuk az igényeiket és új célkitűzéseiket. Ez a politikai érdekérvényesítés terepe.

Ezek lehetnek a közép- és a hosszú távú célkitűzések, és bizonyára lesznek olyan területek, ahol valóban működni fog az együttműködés. Ugyanakkor még mindig vannak olyan kérdések, ahol küzdenünk kell a napi érdekeink és alapvető jogaink ér-

vényesítéséért (l. szlovák nyelvtörvény). Az elmúlt évek tapasztalatai alapján úgy látom, hogy pontosan ez az az út, ahol az unió előbb-utóbb mentalitásváltásra készíti a társadalmainkat. Ott ugyanis már megtörtént az a mentalitásváltás, amitől mi még nagyon távol vagyunk.

Mi még mindenre politikai választ keresünk, noha sokkal hamarabb lesz megoldás, ha megtaláljuk a jogi válaszokat. Ha van intézményesített jogérvényesítési lehetőség – még ha lassú is, ha néha kudarcra ítélt is, ha sok esetben a siker nem is látszik rögtön –, akkor ezeket az intézményesített jogérvényesítési lehetőségeket mind ki kell használni, mert ezek fognak tartós megoldást hozni. Ezen a területen egyértelműen tágul a tér, különösen ha eljutunk odáig, hogy valamennyi uniós tagállam ratifikálja a lisszaboni szerződést.

Az Európai Bíróság és Európai Bizottság

Eddig elsősorban az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordulhattunk, ha egy adott államon belül nem tudtuk a kisebbségi jogi panaszainkat bírósági úton rendezni, amely meglehetősen nehézkesen adott pozitív választ kisebbségi kérdésekben, hosszan, éveket eltöltve egy-egy eseten. Az európai uniós tagsággal megnyílt a tér az Európai Bíróság előtt, de ezt a lehetőséget nemigen tudjuk kihasználni, mert eddig nem sok ilyen jellegű precedens volt. Ezért is hívnám fel elsősorban a jogászaink figyelmét, hogy igenis vannak ügyek, amelyeket a bíróságon el kell indítani. Ez nem jelenti azt, hogy rögtön sikerül is megoldani egy ügyet, nem biztos, hogy a bíróság rögtön ki fogja mondani például azt, hogy problémás a szlovák nyelvtörvény. Ezt nem mondhatja ki, de ma az Európai Bíróságnak van lehetősége arra – előzetes döntéshozatal iránti kérelemben –, hogy közösségi jogi elveket vizsgálva véleményt formáljon ilyen kérdésekről.

Ezeket az utakat végig kell járni. Eddig kevés olyan terület volt, amire hivatkozva el lehetett jutni előzetes döntéshozatal iránti kérelemhez, általában csak az alapvető elvekre lehetett építeni – hivatkozni a szerződés 6. cikkelyére vagy a kulturális sokszínűsége, esetleg a diszkrimináció tilalmára. Emellett úgy tűnt az elmúlt öt évben, hogy az Európai Bizottság szeretett volna mellőzni minden országok közötti kisebbségi vonatkozású kérdést, és próbálta nem ráve-

títeni a létező normákra azt a nemzeti kisebbségi problémát, amivel mi küzdünk. Ezért kell a bíróságtól jogértelmezést kérnünk, hiszen ez lehet az útja annak, hogy az intézményes módokat kihasználva érvényesítsük a kisebbségi jogokat – mind a brüsszeli bizottság, mind a tagállamok irányában.

A lisszaboni szerződés ratifikálása

Változást hozhat, ha a lisszaboni szerződést valamennyi tagállam ratifikálja, hiszen lesz közvetlen hivatkozási pont a kisebbségek védelmére, a szerződés része lesz az alapvető jogok chartája, amire szintén támaszkodni lehet. A chartában pedig lesz egy olyan pont, amely szerint az Európai Unió belép az Emberi Jogok Európai Egyezménye aláírói közé, tehát uniós szinten kötelező érvényűnek tekinti magára nézve az egyezményt. Ma még senki nem tudja megmondani, hogy mi lesz ennek a következménye az unió szempontjából. Magával hozhatja azt is, hogy a felmerülő kisebbségi kérdéseknél ezekre a dokumentumokra – akár a nyelvi chartára, akár a keretegyezményre – idővel uniós alapelveként lehet hivatkozni, és akár a luxembourgi bírósághoz is fordulni.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy tágul a mozgáster a jogérvényesítés területén is, és egy új helyzet áll elő. Arra kell odafigyelnünk, és arra kell minél több jogászt és bírót ösztönöznünk, hogy ebbe az új jogértelmezésbe tudjuk becsatornázni a mi nemzeti érdekeinket, a kisebbségi közösségeink érdekeit. El kell érniünk, hogy legyen benne a jogértelmezésben az, ami eddig mindig kimaradt: a diszkrimináció tilalma az általános emberi jogokra hivatkozva.

A diszkrimináció kérdése

A diszkrimináció kérdésében – jogi szempontból egyértelműen látszik – mind a bizottság, mind a tanács jogértelmezése meglehetősen kétszínű. Az Európai Bizottság tetszőlegesen értelmezi a diszkriminációs direktívát, vagy azt a néhány diszkriminációs klauzulát, amit használni tudunk akkor, amikor nyelvtörvényről, oktatási törvényről vagy bármilyen kisebbségi jogsérelemről van szó. Ha nem annyira kényes az ügy, akkor a bizottság általában úgy gondolja, hogy „belefér” a diszkrimináció megállapítása, amiről aztán lehet hevesen nyilatkozni és európai parlamenti határozatot hozni. Ha úgy érzi, hogy a felvetett probléma olyan területet súrol, amely a tagállamoknak kényes lehet, esetleg két tagállam érintett, akkor azt mondja, hogy ebbe a diszkriminációs paragrafusba az adott kérdés (például a kisebbségek nyelvhasználata) már nem fér bele, és a maga részéről lezártnak tekinti az ügyet. Ezért biztatok mindenkit, hogy forduljon az Európai Bírósághoz és próbálja jogértelmezést kikényszeríteni ezen a területen.

A második nagy probléma ebben a vonatkozásban, hogy az Európai Parlament és főleg a brüsszeli bizottság is érzékeli, hogy nem jól mennek a dolgok (például most éppen Szlovákiában a magyar kisebbséget tekintve), és szeretnének megszabadulni az állásfoglalási kényszertől, a megoldás terhéértől. Ezért Brüsszel igyekszik bilaterális problémának beállítani a kérdést, amelyet a tagállamoknak egymás között kell megoldaniuk, külső beavatkozás nélkül. Emiatt nagyon fontos, hogy az ilyen kérdéseket elsősorban úgy kezeljük, mint egy kisebbség problémáját a saját többségi nemzetével szemben. A vita a *kisebbségi közösség diszkriminációjáról* szóljon, és ne egy adott kormányzati mechanizmus, gyakorlat vagy törvény ellen irányuljon, mert ez már egy másik hivatkozási alapot ad, ezt nehezebben tudja kezelni az Európai Unió. Ezt különösen a konkrét helyzetre való jogérvényesítés kapcsán hangsúlyoznám.

A szlovákiai folyamatok hatása

További fontos kérdés: hogyan tudunk továbblépni. Valóban figyelni kell mindarra, ami Szlovákiában most zajlik, mert ez begyűrűzik hozzánk is. A szlovákiai folyamatok kapcsán azt látjuk az Európai Parlamentben, hogy azok ellenzik leghangosabban egy parlamenti határozat elfogadását a szlovák nyelvtörvény ügyében, akik elvileg román barátaink és párttársaink. Ők szeretnék ebben Magyarország „kekeckedését” látni és láttatni, és ilyen irányba elvinni a vitát. Ezért is nagyon fontos, hogy ezt a kérdést a helyén kezeljük. Ez nem két ország egymás közötti sérelme, itt egy kisebbséget aláznak meg a többség, illetve a többségi nacionalista kormány részéről. Ezt az Európai Unió eddig soha sem tűrte, tehát most sem tűrheti meg. Érdekes ebben a folyamatban a szlovák ellenzék szerepe. Látszik a zavarodottság, de az is észrevehető, hogy ezen a területen nem okoz gondot az összezárás (ugyanúgy, ahogy a románoknál sem okozott ez gondot).

Fontosnak tartom, hogy legyen visszhangja a pozitív példának, a pozitív megoldásoknak. Akkor leszünk igazán legitimek a problémák felvetésében, ha pozitív lépéseket is fel tudunk mutatni. Ezt a pillanatot kell megragadnunk, nem szabad hagynunk, hogy a jó példából „kilépjenek” azok, akik hajlandóak voltak „belépni”. Az Európai Parlamentben nyilvános meghallgatás lesz a nemzeti tanács kérdéséről, ezt például nagyon fontos dolognak tartom, a vízumliberalizáció során magam is többször előhoztam.

Valóban nehéz összefoglalni ezt a nagyon tág területet, amelyben nap mint nap megvívjuk a csatáinkat. Igyekeztem elsősorban a kérdés jogi vetületét elemezni, mert azt látom, hogy ezek a lehetőségek egyelőre nagyon kihasználatlanok. Bár igencsak tág és ingoványos területről van szó, érdemes lenne az elkövetkezendő időszakban többet foglalkoznunk vele.

TABAJDI CSABA

Hol tart ma az európai kisebbségvédelem?

Hol tart ma az európai kisebbségvédelem? E kérdés kapcsán három nézőpontot szeretnék kiemelni: Milyen Nyugat-Európa és az uniós szervezetek érdekeltsége? Milyen a magyar felkészültség kisebbségi kérdésekben? Milyen a magyar lobbierő?

Az uniós szervezetek érdekeltsége

Az Európai Unióban jelenleg a kisebbségi kérdés sajátosan leszűkül döntően két kisebbségre, a bevándorló kisebbségek integrációs problémáira és a romákra. Az általam javasolt három alapvető kategória a következő: az őshonos történelmi kisebbségek (1), a romák, akik szintén őshonos történelmi kisebbségek, de mégis rendkívül sajátos differencia specificákkal rendelkeznek (2) és a bevándorlók, az új kisebbségek (3). Igaz, hogy van egy negyedik „alcsoport” is, az orosz kisebbségek ügye, akik egyszerre őshonosak és bevándorlók, de ez egy külön téma. Nem lényegtelen, hiszen két uniós tagállamban, Lettországbban és Észtországban alapvetően megoldatlan a helyzetük, amit nem lehet sem az Oroszországhoz való viszony, sem anti-kommunista érzelmek alapján kezelni. Az őket ért kisebbségi sérelem a mi kisebbségi sérelmünk is. A tény, hogy Lettországbban 400 ezer ember állampolgársági problémája öt éve megoldatlan, jelzi, hogy az Európai Unióban nincs megfelelő primer kisebbségvédelmi rendszer.

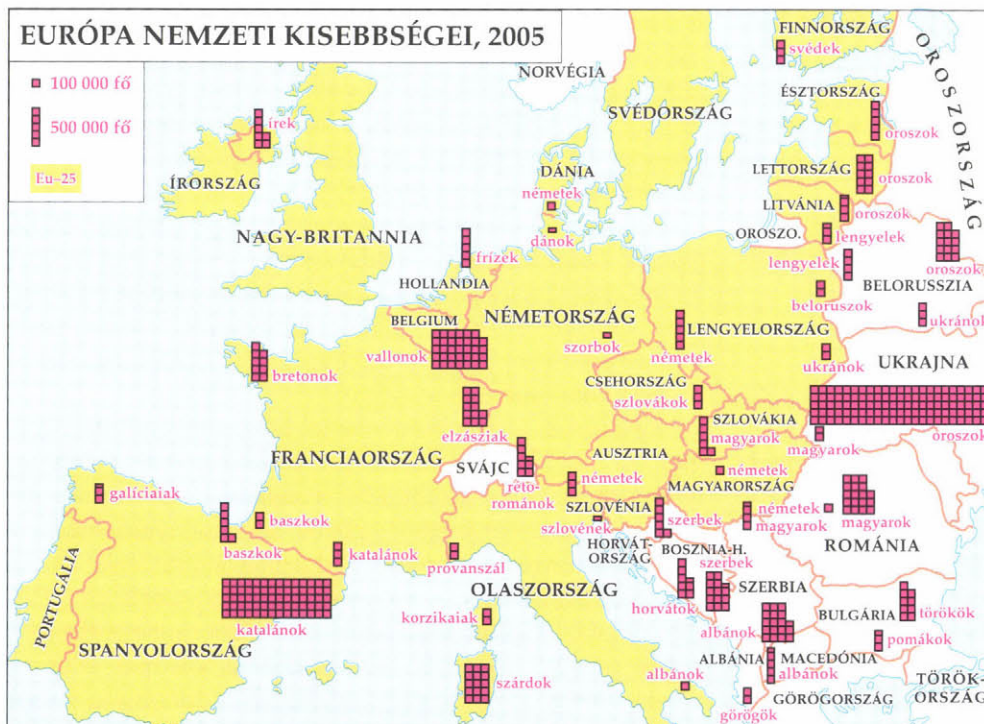
Ha megvizsgáljuk, hogy mely témák érték el az unió „ingerküszöbét” az elmúlt időszakban, akkor azt látjuk, hogy míg az olaszországi romákkal való embertelen bánásmód – joggal – ebbe a kategóriába tartozik, a szlovák államnyelvtörvény már nem. A litvániai melegekkel kapcsolatos jogsértés elérte az Európai

Parlament ingerküszöbét, de a lettországi és észtországi több százezer orosz ember kérdése már nem. Tehát mielőtt azt hinnénk, hogy nekünk, magyaroknak vannak csak sajátos problémáink, látnunk kell azt, amit sommásan úgy szoktam megfogalmazni, hogy *addig jó a kisebbségnek, míg nem lép be az unióba, és az országa be akar lépni*. Mihelyt belépett, lényegében véve nincs többé napirenden. Kicsit leegyszerűsítve, de lényegében ez a képlet. Vagyis a nyugat-balkáni csatlakozásnál és Szerbia esetében sem maradhatnak megoldatlan problémák, mert a csatlakozást követően már semmi esély nincs azok megoldására (lásd cseh és szlovák csatlakozás, Beneš-dekrétumok lezáratlan kérdése). Szomorú, de ez a helyzet. Természetesen meg kell próbálnunk változtatni ezen, de nem lesz egyszerű.

Őshonos és bevándorló kisebbségek

Az egyik alapvető kérdés az, hogy vállalunk kell-e nekünk, magyaroknak a bevándorló (immigráns) kisebbségek problémáját. A válaszom az, hogy igen, vállalunk kell. Mert a nyugat-európai országok tartózkodásának egyik legfőbb oka, hogy – néhány állam kivételével – lényegében mindenhol (például Nagy-Britanniában, Hollandiában, Franciaországban) megbukott a migráns kisebbségek, különösen a muzulmánok integrációja. Nem is hajlandók róla érdemben beszélni. Ma Európában nincs egyértelmű nyilatkozat a bevándorló kisebbségekről a politikai deklaráció szintjén sem. Nem furcsa, hogy bár az unió lakosságának 6,5%-a immigráns, 8,5%-a őshonos kisebbséghez tartozik (beleértve a romákat), azaz az uniós polgárok 15%-át teszik ki, nincsenek érdemi eligazító szabályok sem az őshonos kisebbségekre, sem a bevándorlókra vonatkozóan?

Komoly vitákat vált ki Magyarországon és európai szinten egyaránt (személyesen már az Európa

Tanácsban is átéltem), ha felmerül a kérdés, hogy érdemes lenne a tudományos és politikai életnek számba vennie az őshonos és a bevándorló kisebbségek közötti megkülönböztető jegyeket. Az ellenzők arra hivatkoznak, hogy a szabadságjogok egyetemlegesek, átfogóak, mindenkit kell hogy érintsenek. Ez természetesen igaz, de úgy gondolom, az államnak egészen más a feladata az őshonos történelmi kisebbségek irányában (identitásuk, nyelvük megőrzése stb.) és egészen más a bevándorlók felé, segítve őket az integrációban, a többségi nyelv elsajátításában. Kényes ügy, de ha mi nem foglalkozunk ezzel, egyelőre Európában ezt a kérdést senki nem meri vállalni. Sem tudományos szinten, sem politikai szinten.

Még egy dolog: ha komolyan gondoljuk a bevándorló kisebbség ügyét, akkor a magyar parlamentnek rendeznie kell majd az itt élő 30-40 ezres kínai közösség jogállását, amely nem tartozik a kisebbségi törvény hatálya alá. Miután Európában nincs a bevándorló kisebbségekről még politikai nyilatkozat sem, Magyarország megfelelő szabályozással megmutathatná, hogyan lehet különbséget tenni az őshonos kisebbség jogállása és egy bevándorló kisebbség jogállása között.

Magyar ügy vagy összeurópai ügy?

A másik, gyakran felvetődő vitatéma, hogy egy adott kérdést magyar ügyként kezeljünk vagy összeurópai kisebbségvédelmi kontextusban. Meggyőződésem, hogy mindkettőnek vannak előnyei és hátrányai. De az elmúlt öt év tapasztalata azt bizonyítja, hogy csak úgy tudunk egy kisebbségi „lobbihálót” kiépíteni, ha mi, magyarok is felszólalunk a katalán nyelvhasználat mellett, felemeljük a szavunkat a lettországi oroszok és a görögországi macedónok érdekében. Persze ismerjük a tételt, hogy minél több kisebbség érdekében szólalsz föl, annál több lesz az ellenerő is, de a spanyol, francia, görög többség jó eséllyel akkor is fel fog lépni, ha mi csak a magyar ügyet exponáljuk.

A kettőt nem tartom egymással szembeállítandónak, de meggyőződésem, ha mi európai szinten akarunk politizálni, akkor az összes európai kisebbséget védenünk kell.

Határokon átnyúló együttműködés

Ami a primer kisebbségvédelem és a szélesebb értelemben vett kisebbségvédelem kérdését, illetve a gazdasági egzisztenciateremtést illeti, a paradigmaváltásért már legalább 15 éve küzdünk. A határon túli magyarok érdekérvényesítésének egyik leghatásosabb eszköze lehet, hogy kiveszik részüket a gazdasági életben, a polgárosodásban, és döntéshozatali pozíciókat szereznek. Vajdasági vezetőkkel beszélgetve úgy látom, a Vajdaságnak éppen ez az egyik legnagyobb problémája, hiszen a privatizációban nem lettek érdemileg gazdag magyar emberek. Az RMDSZ tevékeny-

ségében ezt tartottam az egyik legnagyobb értéknek: a földbirtokok, erdőbirtokok, a közbirtokosság visszaszerzését. Ugyan lennének kritikai megjegyzéseim az RMDSZ-szel szemben, de ebben mindenképpen el kell ismernem az eredményeit.

A határokon átnyúló együttműködés hozhatna előrelépést, de kérdés, hogy miként lehet megvalósítani. Írorszában például a nemzeti fejlesztési terv készítésekor a határon túl élő irek helyzetét külön figyelembe kell venni az alapvető pályázati szempontoknál. Magyarországon is elő kellett volna írni ennek a szempontnak a figyelembe vételét a pályázatoknál, és nem csak a határ menti együttműködéseknel. Hadd emeljem ki, hogy a visegrádi országok együttműködése egészen kiválóan funkcionál az európai szocialisták és demokraták csoportjában. Ezt mi indítottuk el öt évvel ezelőtt, és a legnagyobb viták közepette is képesek voltunk azokban a horizontális témákban együttműködni, amelyben az új tagokat megpróbálták és megpróbálják diszkriminálni – legyen szó akár a klímacsomagról vagy a pénzügyi költségvetésről.

Most ezt újraindítottuk, de azért elég nehéz a jelenlegi erőviszonyok között, hiszen míg korábban a lengyel és a magyar delegáció volt a legnépesebb, később a román, ma háromszor annyi román van az európai szocialistáknál, demokratáknál, kétszer annyi cseh és majdnem kétszer annyi szlovák.

Az autonómiáról

Az autonómia sajnos ma valóban szitokszó Szlovákiában, Erdélyben sem nagyon szeretik. Szerbiában jelen pillanatban törvényileg garantált, költségvetéssel alátámasztott kulturális autonómia van. Én sokkal bátrabban merném ezt ünnepelni. Amellett vagyok – és ennek hangot adtam az Európai Parlamentben –, hogy ezt köszönjük meg, erősítsük a szerbekben, hogy ez közelíti őket az európai integrációhoz. Az, hogy a kisebbségi törvény szövegét lényegében magyarok dolgozták ki a Vajdaságban, komoly minta lehet Szlovákia számára is, ahol a kisebbségi politikusok véleményét sem kérték ki az államnyelvtörvényről. Kisebbség-nemzetpolitikai eszköztárunkban tehát lenne még csiszolni- és finomítanivaló.

Egyetértek Csáky Pállal abban, hogy ahol nacionalizmus van, ott a konkrét gyakorlati projekteknél is érződik a nacionalizmus. Ugyanakkor azért mégiscsak van mozgás, különösen a határokon átívelő közös kezdeményezésekben. A magyar-szlovák kapcsolatok normalizálódásában fontos szerepet játszhatnak a magyarországi szlovákok, az ő jólétük, oktatási és kulturális intézményeik virágzása segítheti a két ország viszonyát. Ez egyébként európai jelenség, amely szintén megérdemelné a komoly tudományos vizsgálatot. Fel kellene mérni, hogyan lehetne ezeknek a nyelvi kö-

zösségeknek, illetve a közel 60 ezer, unióban dolgozó magyarnak valamiféle intézményesített lobbihálóval segíteni az anyaországhoz való kötődését. Sok tehát a teendő, és elsősorban a gyakorlati ügyekre kellene koncentrálnunk.

Magyar érdekérvényesítés

A magyar érdekérvényesítésről szólva nem szabad figyelmen kívül hagynunk az Európai Parlamentben az elmúlt évben bekövetkezett változásokat. Az új összetételű Európai Parlament sajnos sokkal euroszkeptikusabb az előzőnél, 15%-a euroszkeptikus, magyarán nacionalista, azaz nem kisebbségbarát. A parlament új szerkezetében ez egy negatívum.

A másik fontos tényező, hogy az Európai Parlament magyar érdekérvényesítésében megerősödött a Fidesz az Európai Néppárton belül, a szocialisták relatíve meggyengültek. Ez azért lényeges, mert bár lehet, hogy a jövő évi választáson a magyar szocialisták megkerülhető politika erő lehetnek a honi politikában (én nem kívánom ezt), de európai szinten négy éven át az MSZP-delegáció megkerülhetetlen. Az Európai Néppárt önmagában ugyanis nem elegendő a többségi döntéshozatalhoz. Ahhoz minimálisan kell a szocialisták és a demokraták együttműködése. És az európai parlamenti architektúrán belül nagyon nagy hiány, hogy kiesett az SZDSZ. Talán furcsán hangzik, de igaz: nemzeti veszteség, hogy a harmadik legnagyobb csoportban nincsen jelen magyar liberális. (Főképp, hogy Szent-Iványi István nincs jelen, aki ebben az ügyben rengeteget tett, de nagy baj az is, hogy az egyetlen erdélyi magyar, Csibi Magor is kiesett.) A harmadik legnagyobb frakcióban nem vagyunk jelen.

Az pozitívum, hogy Bokros Lajos beült a konzervatívokhoz, és egy kisebb csodával ér föl, hogy a konzervatívok többségét a szlovák államnyelvtörvény parlamenti megtárgyalása mellé fel tudta sorakoztatni, dacára az ott lévő erős szlovák küldöttségnek. A Jobbik három mandátuma Magyarország szempontjából csaknem elveszett szavazat, hiszen a függetlenek padsoraiban nincs mögöttük parlamenti frakció, sem politikai erő. Az általuk képviselt tartalom nemzetpolitikai hasznosságát nem kívánom értékelni, ezt ki-ki ítélje meg maga. Az azonban igen fontos kérdés, hogy mi hogyan viszonyulunk a Jobbikhoz, ezt sem a hazai, sem a határon túli magyar politikai erő nem kerülhetik meg. Ez meghatározza a mi nemzetközi mozgásterünket is, akár be akarjuk vallani magunknak, akár nem. Ez nem érzelmi kérdés, hanem együttműködés kérdése. Ki az, aki hajlandó együttműködni a Jobbikkal, ki az, aki nem. Az Európai Parlamentben a demokratikus pártok semmilyen formában nem működnek együtt ezekkel az emberekkel, módosító javaslatukat, még a jókat sem hajlandók befogadni, mind leszavazzák. Nem árt ezzel szembenézni, a nemzetpolitika szempontjából ez a kérdés megkerülhetetlen.

A szlovák nyelvtörvényről

Szarka Lászlóval sokat tépelődtünk azon egy éve, miként lehet magyar-szlovák vonalon előrehaladni, konkrét gyakorlati lépésekkel, vagy valamiféle szimbolikus gesztussal, esetleg mindkét eszköz együttes alkalmazásával. Ilyen szimbolikus gesztus lehetett volna egy magyar-szlovák történelmi megbékélést szolgáló parlamenti nyilatkozat. Sajnos sem a magyar vezető kormánypart, sem az ellenzéki vezető párt elnöke nem volt elég bátor ahhoz, hogy a teljes magyar parlamenttel egyetértésben elfogadtasson egy ilyen magyar-szlovák megbékélési nyilatkozatot. Elképzelésünk szerint ez egy kiegyenlített nyilatkozat lett volna: nemcsak azt tartalmazta volna, hogy mi miért követjük meg szlovák barátainkat, hanem azt is, hogy mit kérünk tőlük, miért szeretnénk, hogy bocsánatot kérjenek. Ha ezt egy éve meglépi a magyar politika, óriási bónuszunk lenne nemzetközi téren a jelenlegi államnyelvtörvény vitájában, mondván, lám, a magyarok megtették azt a gesztust, ami a nyugati füleknek rendkívül jól hangzik. Sajnos ez nem történt meg, és ezen most már nem tudunk változtatni. De hosszú távon változtatnunk kell a szlovákok és a románok vonatkozásában, és a Vajdaság felé is.

A nyelvtörvény kapcsán elmondható, hogy bizonyos mértékig azért eljutott az európai fülekhez. Talán az ingerküszöbhez nem, de a fülekhez igen. Feltűnően zavarja szlovák barátainkat, hogy ez állandó téma, például az Európai Parlament napirendjén. Sajnos a szlovák nyelvtörvény annyira tele van gumifogalmakkal, tisztázatlan elemekkel, hézagokkal és szándékos ködökkel, hogy nagyon vigyáznunk kell, nehogy azt fogják ránk, hogy valótlanúságot állítunk. Az egésznek a célja elfogadhatatlan, de az ellenérvanyagot összeszedni, és aztán öt perc alatt elmondani egy nyugati kollégának, hogy mi a baj ezzel, az bizony nem könnyű. Én leginkább azt szoktam mondani, hogy míg Nyugat-Európában minden a két- és a többnyelvűség, illetve a multikulturalizmus irányába mutat, ez a nyelvtörvény az egynyelvűség irányába halad, és másodrangú státusba helyezi a kisebbségi nyelvet. Ez az üzenet még valahogy eljut, de a részleteket nagyon nehéz a nyugati kollégáknak exponálni. Ez nem azt jelenti, hogy nem kell megpróbálni. Annál is inkább, mert jó érveink vannak, a magyar jogász- és tudóstársadalom kiváló anyagokat készített, a pozsonyi nagykövetségnek is van egy egészen kiváló anyaga, amelyet fel lehetne használni.

Hogy lesz-e, és miképpen alakul a kisebbségvédelem a következő években, nehéz megmondani. De hosszú távon változtatnunk kell a szlovákok és a románok irányába, és a Vajdaság felé is. Azt javaslom, egy év múlva jöjjünk össze, mert ennek a fórumnak most is, a nemzeti deficit idején, de majd a nemzeti szufficit idején is óriási szerep juthat, és komoly lehetőséget látok benne. Meg kell őrizni a Magyar Tudományos Akadémia, a magyar tudósok hitelét a nemzetpolitikában is.

HORVÁTH GYULA

Területi kohézió a Kárpát-medencében

(Tézisek)

1. A Kárpát-medencét alkotó természeti régiók, gazdasági terek és közigazgatási egységek fejlődésében az 1990-es évtizedben lezajlott politikai változások és gazdasági átrendeződések *ellentmondásos folyamatokat* váltottak ki. A piacgazdaság fokozatos és nehézségekkel terhes térhódítása valamennyi nemzetgazdaságban erőteljes területi differenciálódáshoz vezetett. A korábbi gazdasági szerkezet összeomlása, az új gazdaság kiépítése eltérően érintette az egyes térségeket, a területi különbségek növekedésnek indultak, a rendszerváltozás előnyei sem mutatkoznak meg térben egyenletesen.

2. A gazdaság átrendeződésére kedvező hatást gyakorló tényezők sorában fontos szerepet kell tulajdonítanunk az európai integrációs kapcsolatoknak azokban az országokban, amelyek a közelmúltban az Európai Unió tagjai lettek. A csatlakozás alapkövetelményévé vált, hogy az új tagállamoknak hatékony területfejlesztési politika alkalmazására kell felkészülniük, gazdaságpolitikájukban a területi különbségek mérséklését szolgáló célokat és eszközöket kell alkalmazniuk, új intézményeket kell alapítaniuk, illetve meg kell teremteniük a regionális kohézió határokon átnyúló fejlesztésének lehetőségeit. *Az uniós tagság távlatos eredménye a Kárpát-medence hajdani, évszázadokon keresztül formálódott integrációs kapcsolatainak modern formában történő újjászerveződése lehet.* A térség geopolitikai helyzete, az integrációra való érettség változatos formái miatt természetesen a kívánatos állapot elérése hosszú évtizedekre ad feladatokat politikusnak, kutatónak, gazdasági szakembernek egyaránt.

3. A gazdasági átalakulás a magyar közösségek többségét különösen kedvezőtlenül érintette. A piacgazdaság előnyeit viszonylag gyorsan kiaknázni képes települések mindenekelőtt a nagyvárosok és a sajátos geopolitikai helyzetben lévő települések közül kerültek ki. Ez utóbbi csoportba számos sikeres határ menti település sorolható, amelyek kezdetben az informális, majd később az együttműködésre építkező gazdaság előnyeit és a munkaerő-piaci keresletet használták ki.

A határon túli magyar nemzetiség nagy része rurális környezetben él, a terciér ágazatok, a pénzügyi szolgáltatások, az exportra termelő vállalkozások jól jövedelmező munkahelyei viszont városokban jöttek létre. A falvak korábban városokba ingázó, kevésbé képzett lakossága a nagyipar összeomlása miatt biztos jövedelem nélkül maradt.

4. A fejlődés területi terjedésében a nemzetiségi tényezők korlátozott szerepet játszanak. Az állami támogatáspolitikai segítségével természetesen hatást lehet gyakorolni az egyes térségek fejlődésére. Az állami befolyásnak lehet pozitív és korlátozó tartalma is. Nyugat-Európa számos országában alkalmaztak kedvezményeket nemzetiségek lakta,

gyengén fejlett térségek gazdasági felzárkóztatásában, illetve juttattak pótlólagos forrásokat a kultúra és az oktatás támogatására. Ezzel szemben Kelet-Európában a nemzetiségi térségek elhanyagolásának lehettünk tanúi hosszú időn keresztül, s még ma sem mentes a gazdaság- és területfejlesztési politika a negatív diszkrimináció jelenségeitől. Le kell szögeznünk, hogy a modern regionális fejlesztéspolitika – beleértve az Európai Unió strukturális és kohéziós politikáját is – a gazdasági előnyök térben folytonos terjedésére helyezi a hangsúlyt. Ez pedig azt jelenti, hogy *a gazdasági növekedés kedvező hatásait a térségben élő valamennyi nemzetiségnek azonos módon kell éreznie.*

5. A Kárpát-medencei régiók fejlődési irányainak alakításában új korszakot nyitott az uniós tagországok nemzeti fejlesztési terveinek a kidolgozása a 2004–2006, illetve a 2007–2013 közötti időszakra. A tervek az uniós metodikája alapján készültek. Kedvezőtlen jelenségnek kell tekintenünk azt, hogy az Európai Unióhoz történő csatlakozás folyamata központosító hatású volt valamennyi új tagországban. A nemzeti fejlesztési tervek felülről lefelé építkeztek, a programok kidolgozásában a központi kormányzatnak szinte kizárólagos szerepe volt, a fejlesztési régiók – lévén nem közigazgatási egységek – érdekeiket, fejlesztési elgondolásaikat csak részben érvényesíthették, jobbára csak a projektek gyűjtésében jutottak szerephez. A nemzeti fejlesztési tervek döntően ágazati fejlesztési feladatokat jelölnek meg. A regionális operatív programokat sem a régiók fejlesztési elképzelései alapján alakították ki, hanem az ágazati operatív programokból kimaradt feladatokat tekintették regionális jelentőségűeknek. A régiók alulértékelését jól mutatja, hogy a regionális operatív programokra jutó pénzügyi források aránya egyik országban sem éri el a fejlesztési kiadások egynegyedét.

A központi függés értelemszerűen a helyi-regionális szinergiák elhanyagolását eredményezi. A már lezárult és a folyamatban lévő nemzeti fejlesztési tervek tapasztalatai azt mutatják, hogy *a centralizált döntési mechanizmus nem segíti elő a területi különbségek mérséklését, sőt azok növekedését idézi elő.* A regionális hatáskörben felhasználható

források nem alkalmasak a határokon átnyúló regionális együttműködések fejlesztésére sem, hiszen alapvetően településregenerációs, oktatási-kulturális, turizmusfejlesztési feladatok megoldására készültek.

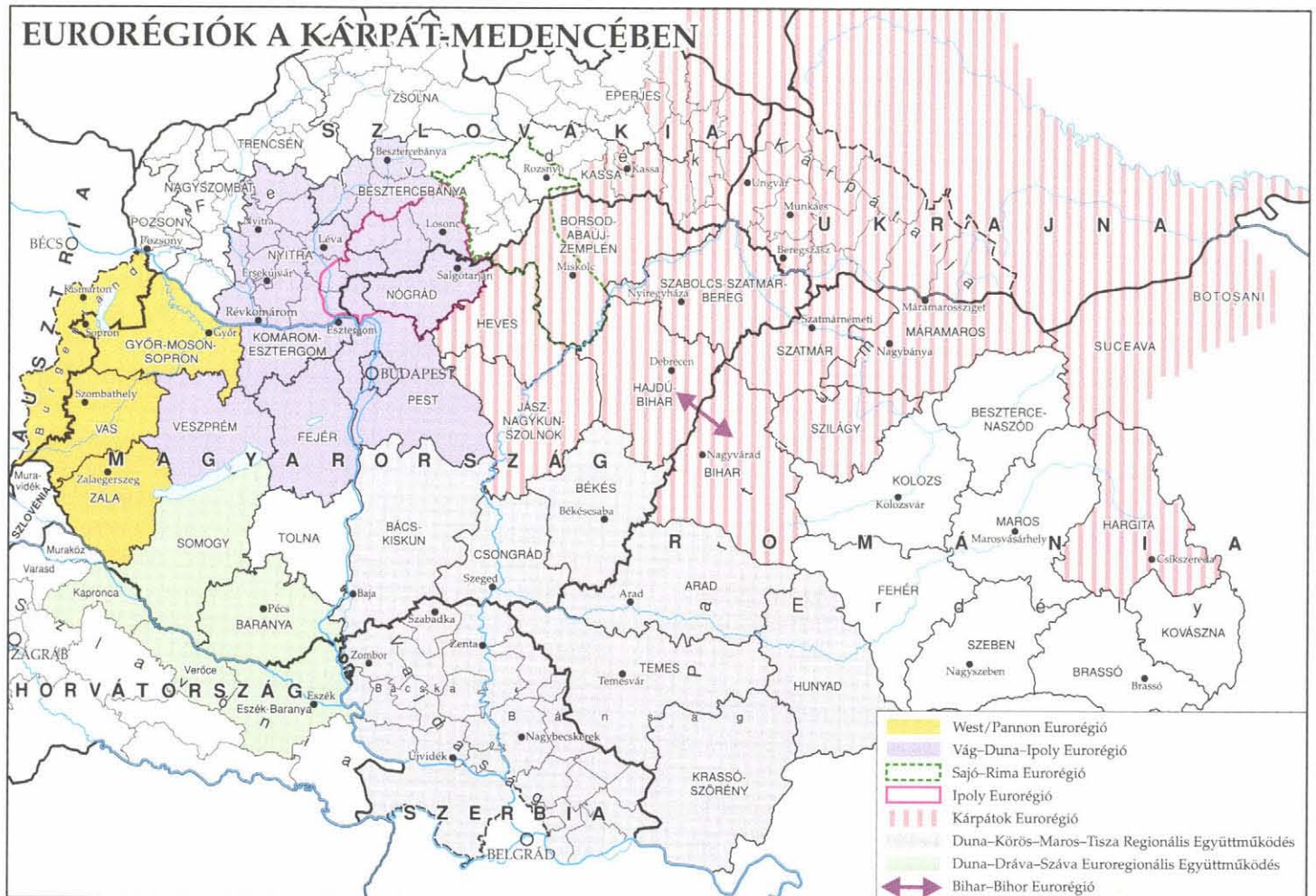
Az Interreg-programok az államhatárokkal érintkező térségek együttműködési kereteit bővítik, kevésbé alkalmasak hosszú távú gazdasági kapcsolatok megalapozására. Egy nemzetközi kutatás keretében a magyar-román határszakaszon végzett vizsgálat eredményei is arra figyelmeztetnek, hogy a perifériák fejlesztése központból irányított programokkal nem lehet eredményes, a határtérségekbe kihelyezett központi hivatali részlegek képtelenek a helyi sajátosságok érvényesítésére, tevékenységük bürokratikus vonásai alkalmatlanná teszik azokat a területfejlesztési szereplők együttműködésének ösztönzésére.

6. A széttagolt magyar nemzet egyes részeinek jövőjét ma elsősorban a nemzetállamok fejlesztési stratégiái formálják. A magyar kormányzatok támogatáspolitikája csak lassú és kevésbé átütő korrekciókra képes. A magyar fejlesztési koncepciók sem építették be saját logikai rendszerük-

be a határokon átívelő, több régiót felölelő együttműködések potenciális hatásait. *A határon túli magyar területek gazdasági és kulturális fejlődését segítő tevékenységek nem alkotnak egységes rendszert, nem a területi munkamegosztás szempontjait veszik figyelembe, hanem a magyar gazdaság fejlesztésétől független, szigetszerű kezdeményezéseknek tűnnek.*

Szervesen egymáshoz kapcsolódó elemek hiányában a következmények esetlegesek, a beavatkozások hatékonysága alacsony szintű, szinergikus hatások nem alakulnak ki, a fenntartható fejlődés esélyei kedvezőtlenek. Példaként a magyar nyelvű felsőoktatás-kutatás és a magyarok lakta térségek gazdaságfejlesztési kezdeményezései közötti összhang hiányát említhetjük.

7. Magyarország és a két legnagyobb magyar népességű szomszédos ország csatlakozása az Európai Unióhoz kedvező feltételeket teremt a hosszú távú stratégiaalkotás számára. Az unió strukturális politikája ugyanis nagy távlatú transzregionális (országhatárokon átnyúló, egymáshoz kapcsolódó) térségi stratégiákra is támaszkodik. Jelenleg

kilenc makrorégióra készülnek uniós tervek. *Magyarország érdeke az lenne, hogy a Kárpát-medence alkotson új makrorégiót, ezáltal a magyar területek jelentős része egységes stratégiai térré válhatna.* Magyarország kezdeményező szerepet vállalhatna e stratégiai tér szervezésében, és ezt összekapcsolhatná Magyarország és a magyar lakosságú területek kohéziójának programjával (a nemzetstratégiával).

A Kárpát-medencei makrorégió mellett – a modern kori európai történelemben már többé-kevésbé sikereket eredményezett integrációs tapasztalatokon kívül – az alábbi érvek szólnak:

- e közel 25 millió fős térség kohéziós problémái (nehézközvetíthetőség, korszerűsítésre váró gazdasági szerkezet, fővárosközpontú modernizációs térségek) sok hasonlóságot mutatnak, a modern európai fejlesztési irányok meghatározását, a programok megvalósításának finanszírozását a közös célok elősegíthetik;
- a Kárpát-medence környezetének egységes védelme, a közös árvízvédelmi programok hatékonysága fokozható;
- az új területfejlesztési hajtóerők (magas szintű üzleti szolgáltatások, kutatás-fejlesztés) méretgazdaságossági követelményei jobban teljesíthetők, a gazdaság versenyképességi elemei előnyösebben fejleszthetők;
- a térség regionális centrumainak (nagy- és középvárosainak) hálózatos együttműködése hozzájárulhat a polikentrikus fejlődés európai uniós célkitűzésének megvalósításához, a több központú regionális fejlődés stratégiai igényének érvényesítéséhez;
- a határ menti együttműködésekben új célok fogalmazhatók meg, a szomszédos területek kooperációjában erősödhet a lokális munkaerőpiacok és szolgáltatási hálózatok optimális hasznosításának követelménye;
- a térség – Európában egyedüli etnikai összetétele következtében – a demokratikus hatalomgyakorlás, a regionális autonómiák új típusú működésének kísérleti terepe lehet. A transznacionális makrorégió intézménye hozzájárulhat a decentralizált és regionalizált államrendezkedésre való áttérés nemzeti akadályainak leküzdéséhez.

8. A Kárpát-medencei tervezési együttműködésben – regionális politikai szempontból – a következő témakörök tekinthetők fontosnak:

- a) *A határ menti térségek fejlettségi színvonalbeli különbségeinek mérséklése, a határokon átnyúló infrastruktúra-fejlesztés és munkaerő-piaci együttműködés.* A jelenlegi gyakorlattól eltérően különös figyelemmel kell lenni a határhoz közeli nagyvárosok (Miskolc, Nyíregyháza, Debrecen, Szeged, Békéscsaba, Pécs, Győr, Kassa, Szatmárnémeti, Nagyvárad, Arad, Temesvár, Újvidék,

Szabadka, Eszék) együttműködésének fejlesztésére. E térség egyik gyenge pontja az üzleti szolgáltatások alacsony teljesítőképessége, ám ezek fejlesztése a tudásalapú gazdaság kibontakozásának előfeltételeként kizárólag nagyvárosi terekben képzelhető el. A munkaerőpiacok közötti együttműködés erősségét a múltban is meghatározta és napjainkban is jelentősen befolyásolja a rendelkezésre álló információk mennyisége és minősége. Miközben a magyar–osztrák határon a hivatalos intézményi együttműködések révén évtizedes múltra tekint vissza a szomszédos régiók állásajánlatainak kölcsönös bemutatása, addig a keleti és a déli határszakszakokon sokszor még a munkavállalási feltételekről sem áll rendelkezésre elegendő információ. A munkavállalók és munkaadók ismereteinek bővítésében és naprakészen tartásában komoly tartalékok rejlenek, amelyek kiaknázása segíthet a krónikus munkaerőhiány, illetve munkanélküliség egyidejű csökkentésében.

- b) Az EU 2007–2013 közötti támogatáspolitikájában a szomszédosági partnerség új támogatási célt jelent. A határ menti régiók fejlesztési programjainak kidolgozása, összehangolása és a közös feladatok végrehajtása csak intézményesített formában képzelhető el. A jelenlegi gyakorlat – a központi kormányhivatalok térségbe kihelyezett részlegeinek programkoordinációja – nem hatékony. Nyugat-Európa határregióiban e feladatokat közös testületek végzik. *Ki kell dolgozni a közös területfejlesztési testületek (transznacionális területfejlesztési tanácsok) működési modelljét, szervezeti felépítését és működési rendjét.*
- c) A határ közeli nagyvárosok (Miskolc, Kassa, Debrecen, Nyíregyháza, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Ungvár, Arad, Temesvár, Szeged, Szabadka, Újvidék, Pécs, Eszék) fontos *nemzeti tudásközpontok* vagy azokká fejleszthetők. A környező öt országban gondot jelent azonban, hogy a kutatási potenciál nem éri el az európai tudáspiacon versenyképes szervezetek méreteit. A közös tudásközpontok kialakítása a természettudományi és műszaki kutatások ipari kapcsolatainak erősítését, a termékfejlesztést, a tudásigényes kis- és közepes méretű vállalkozások elterjedését, a térségek exportpotenciáljának erősítését szolgálhatja. Konceptiót érdemes kidolgozni technológiai centrumok kialakítására. A fejlesztési stratégia alapelveinek kell tekinteni a néhány, nemzetközileg piac képes termék és szolgáltatás kutatására-fejlesztésére való szakosodást.
- d) Hasonló együttműködés kínálkozik a határ közelében működő vagy tervezett *regionális repülőterek* fejlesztésében. E térségek megközelíthetőségének javításában a légi közlekedésnek nagy jelentősége van. Ma több romániai nagyváros működtet harmadik kategóriás regionális repülőteret, Magyarországon Debrecen repülőte-

re alkalmas arra, hogy magasabb kategóriájú repülőtérre váljon. Ehhez azonban vonzáskörzetének a közel egymillió lakosságú romániai bihari és szatmári térségekre is ki kellene terjednie. Temesvár nemzetközi repülőtérének piaci körzete felölelhetné a délkelet-magyarországi megyéket is, Kassáé pedig az észak-magyarországi régió keleti térségeit. Pécs és Eszék repülőterei között hatékony munkamegosztás kialakítására van szükség.

- e) Az új tagállamok regionális fejlesztési szakemberállománya ma még kis létszámú, képzettsége nem megfelelő. Az új tervidőszakban a regionális fejlesztési programok mérete nagyságrendekkel megnő, végrehajtásuk bonyolultabbá válik. *Sokkal több regionális politikai gyakorlati szakemberre lesz szükség, akik nemcsak a programok végrehajtását szervezik, hanem képesek folyamatosan nyomon követni az új európai regionális politikai paradigma várható következményeit a sajátos problémákkal küszködő kelet-közép-európai térségekben. Olyan képzési és továbbképzési központokra van tehát szükség, amelyek folyamatosan szervezik a szakmai ismeretek átadását.*
- f) *A határon túli intézményesült magyar tudomány másfél évtizedes működését korszerűsíteni célszerű. A paradigmaváltás lényege az, hogy a spontán módon létrejött, viszonylag jelentős kutatási kapacitások további fejlődéséhez jól definiált célokat, az ezek megvalósítását szolgáló eszközöket fogalmazzunk meg, vezető intézményeket jelöljünk ki, és koordinációs fórumokat hozzunk létre.*
- g) *A határon túli magyar szervezetek aktivitása nagyban hozzájárulhat a Kárpát-medencei gazdasági tér megerősödéséhez, a határon átnyúló gazdasági kapcsolatok élénkítéséhez (a fejlődés üteme azonban egy határ mentén is jelentős regionális eltéréseket mutathat az egyes régiók eltérő ágazati szerkezetének, piaci viszonyainak stb. függvényében). A magyar–magyar gazdasági együttműködési hálózatok elsősorban a kis- és középvállalkozások térnyeréséhez járulhatnak hozzá, többek között üzletember-találkozók szervezésével, információk szolgáltatóival, valamint szakkiállítások és konferenciák szervezésével. Az együttműködések tudatos és célirányos fejlesztése nemcsak a kereskedelmi forgalom növekedéséhez, hanem közös beruházásokhoz és klaszterek kialakulásához vezethet.*

A tervezési együttműködés keretét is az új európai makrorégió adhatná. Az itt tervezett kooperációs kapcsolatok gazdasági és területfejlesztési hatásai megtervezhetőek, kohéziós következményei becsülhetőek, a tervezett programok operacionalizálhatóak. E munkában valamennyi ország regionális tudományi műhelyei jelentős feladatokhoz juthatnak. E kutatási, tervezési és fejlesztési programok európai uniós támogatásokra is számíthatnak.

9. A 2014-től esedékes uniós programozási periódusra való felkészítés során a *magyar fejlesztéspolitikában sokkal markánsabb álláspontokat kell megfogalmazni a Kárpát-medencei gazdasági tér kohéziójának erősítését szolgáló intézkedések körét és tartalmát illetően, s ennek meg kell mutatkoznia a magyar támogatáspolitikai különböző formáiban is. Ennek az új filozófiának az alkalmazása sokkal összetettebb feladatot jelent, kevésbé látványos, de hatékonyabb megoldásokat kínál.*

A határon túli ügyek szervezett intézésének a célja a nemzeti azonosságtudat folyamatos fenntartása és fejlesztése lehet. A gazdasági kapcsolatok fejlesztését sokkal finomabb módszerekkel, a partnerség intézményének számtalan formális és informális eleme felhasználásával kell szervezni. A magyar gazdaság tőkeexpansiójának a jövőben erősödnie kell, a tőkeexport lehetséges színtereiként a határon túli magyar lakosságú térségek is szóba jöhetnek. A gazdasági racionalitás azonban azt diktálja, hogy a magyar tőke befogadására e térségeknek is fel kell készülniük. Mint ahogy a magyar gazdaságpolitikának is számolnia kell azzal, hogy a tőkeexport támogatáspolitikájában külön szabályozást igényelnek a határon túli magyar lakosságú területekre történő befektetések. Ez esetben ugyanis sokkal több mérlegelésre érdemes szempontot kell figyelembe venni a racionális gazdasági döntések kialakításában.

A reálgazdaság fejlődésének ütemét, a gazdaság szerkezetének minőségét és jövedelemtermelő kapacitását – a gazdasági válságot kiváltó okokból levonható tanulság ez – a jövőben még inkább az állam, az önkormányzatok és az üzleti világ szereplőinek térbeli együttműködése, partnerségének minősége határozza meg. A partnerséget szervezni és menedzselni kell. E funkciókat Európa sok országában sikeresen a régiók gyakorolják. A Kárpát-medence formális regionalizálásának intézményesítése a térség gazdasági fellendülését eredményezné, közvetett módon a térségi autonómiák fejlődését is előre lendítené. A régiók kialakításában ezért kellene Magyarországnak példát mutatnia.

Szerzőink

BÍRÓ László	tudományos főmunkatárs, MTA Történettudományi Intézet
BUNFORD Tivadar	a Vajdasági Fejlesztési Háló elnöke
CSÁKY Pál	a Magyar Koalíció Pártja elnöke
GÁL Kinga	európai parlamenti képviselő, Európai Néppárt
GLATZ Ferenc	akadémikus, igazgató, MTA Történettudományi Intézet, az MTA Stratégiai Tanulmányok elnöke
HORVÁTH Gyula	az MTA doktora, tud. tanácsadó, igazgató, MTA Regionális Kutatások Központja
MARKÓ Béla	a Romániai Magyar Demokrata Szövetség elnöke
PÁSZTOR István	a Vajdasági Magyar Szövetség elnöke
TABAJDJI Csaba	európai parlamenti képviselő, Európai Szocialisták Pártja
VARGA Miklós	ny. államtitkár

VARGA MIKLÓS

Vízügyi politika és a határ menti térségek

A vízgazdálkodás Magyarországon az egyik legrégebb szervezeti, szakmai tevékenység, amely szorosan összefonódott az ország gazdasági fejlődésével, közlekedésével, mezőgazdasági teljesítőképességének fokozásával. A trianoni béke idejére alapvetően kialakult egységes ár- és belvízmentesítő rendszereket a határok felszabdalták, műszaki célszerűséget nélkülöző rendszerekre osztották. E megosztottság nyomán jött létre a vízügyi együttműködési kapcsolatrendszer főelemét képező kétoldalú állam- és kormányközi egyezményeken alapuló, úgynevezett *határvízi együttműködés*, amely immár közel 80 éves múltra tekint vissza.

A nemzetközi együttműködés szükségessége

A vízi erőforrások tekintetében meghatározóak Magyarország természetföldrajzi adottságai és geopolitikai helyzete. A Kárpát-medencére hulló csapadékból lefolyó vízmennyiségnek mindössze 5%-a képződik az ország területén, ami világszerte a legkedvezőtlenebbek közé tartozik. A víz azonban nem ismer határokat, így hazánk a Duna vízgyűjtő medencéjének közepén sokévi átlagban évente 120 km³-nyi vizet vezet át területén. Ennek megfelelően Magyarország a vizek által közvetített, határon áterjedő hatásokon keresztül szüntelen érzékeli a magasabban fekvő sok százezer km²-nyi vízgyűjtőterület szinte minden változását. Ezek megnyilvánulhatnak: a természetes vízviszonyok kedvezőtlenebbé válásában (hevesebb árhullámok csökkenő kisvízhozamok) és a vizek fokozottabb elszennyeződésében. Összességében az ország vízgazdálkodási biztonsága olyan elemek sokaságának függvénye, melynek kezelése *kizárólag nemzetközi vízügyi együttműködés útján* lehetséges.

A közös vízgyűjtőkön fekvő országok közötti együttműködés elsősorban a határvizekhez, vagyis az országhatárt alkotó vagy keresztező vízfolyásokhoz, állóvizekhez és felszín alatti vizekhez kapcsolódik. Az együttműködés kiterjedhet a szorosan vett határ menti területektől a vízrendszerek egészéig, amit az érdekelt országok államközi, úgynevezett határvízi egyezm-

nyekkel szabályoznak. Ezek az egyezmények jól tükrözik az adott kor politikáját és a sokoldalú nemzetközi egyezmények vízgazdálkodásról alkotott felfogását.

Egyezmények, szerződések

Magyarország határvízi egyezményeinek eredete a trianoni békéig nyúlik vissza. A béketárgyalások során az utódállamok képviselői a Kárpát-medence természetföldrajzi viszonyaira tekintettel elfogadták, hogy a jövőben végrehajtandó mindazon vízi és erdészeti munkák ellenőrzésére, amely valamelyik másik állam érdekeit is érintheti, hozzanak létre nemzetközi bizottságot. A békeszerződés 294. cikkelye meghatározta a közös érdek fogalmát, és a 293. cikkely alapján létrehozták a Duna-medence területére illetékes Állandó Vízügyi Műszaki Bizottságot (francia nevén Commission Technique Permanente du Régime des Eaux du Danube, CRED). Az említett cikkelyek rögzítették, hogy a vizek természetes viszonyait – a vízjárást – megváltoztatni bizottsági megegyezés nélkül nem szabad. A CRED tevékenysége 1938-ban megszűnt. A II. világháború utáni párizsi béke konzerválta a vízgyűjtők szétszabdaltságát, ugyanakkor a bizottság további munkájáról nem rendelkezett.

A korábbi tapasztalatok és az újabb árvizek (1948–1949) pusztításai azonban nyilvánvalóvá tették a vízügyi nemzetközi együttműködés szükségességét. Az 1950-es években – már megváltozott politikai viszonyok között – jöttek létre az egyes szomszédos országokkal azok a határvízi egyezmények, amelyek ma is hatnak a Duna és a Tisza vízgyűjtőjén folytatott vízgazdálkodási tevékenységre.

Az 1990-es évek társadalmi, gazdasági változásai ismét indokolttá tették a határvízi egyezmények módosításait. Ezt kikényszerítő erő volt részint az új államok létrejötte, részint azon sokoldalú nemzetközi egyezmények megszületése, melyek új szemléletet jelentettek a vízgazdálkodás kapcsolati rendszerének gyakorlatában. Az újonnan létrejött államok alapnak elfogadták az eredeti országgal létrejött egyezmény jogi hatályosságát, így Szerbia és Horvátország az 1955-ben Jugoszláviával megkötött határvízi egyezményt, megteremtve ezzel a megszakítás nélküli kapcsolattartás lehetőségét.

Legfontosabb többoldalú egyezmények, amelyek leginkább hatottak a jelenlegi határvízi egyezmények szellemiségére: Konvenció a határokat átlépő vízfolyások és a nemzetközi állóvizek védelméről és használatáról (Helsinki 1992); Konvenció a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről (Szófia 1994); Konvenció a nemzetközi vízfolyások nem hajózási célú használatának jogáról (New York 1997).

Az elmúlt mintegy 15 év eredménye, hogy jelenleg Magyarország és valamennyi szomszédos országa között létezik a kor követelményeinek és a sokoldalú nemzetközi egyezmények szellemiségének megfelelő határvízi egyezmény. Az együttműködés kiterjed a közös monitorizálás, adatsere, előrejelzés, üzemeltetés, kártérítés kérdéseire, a felszíni és felszín alatti vizek határ menti megfigyelésére, a kárelhárítás és vízhasznosítás érdekében végzendő közös beavatkozásokra.

A határvízi feladatok kétszintű munkát igényelnek. A kormányzati döntések kormány meghatalmazotti rendszerben születnek, míg a gyakorlatban a területi vízügyi szervek együttműködése során valósulnak meg. Ki kell hangsúlyozni, hogy a határvízi együttműködés keretében a súlyos politikai ellentétekkel terhelt, akár háborús időben is a területi munkát a jó kapcsolatok, a kölcsönös tisztelet, szakmai elkötelezettség jellemezte és jellemzi ma is. Ezáltal sok szélsőséges, árvizes, vízszennyezéses vagy aszályos időben sikerült súlyosabb tragédiákat is elkerülni.

Az Európai Unióban

A határvízi kapcsolatok új dimenzióját nyitotta meg a térség országainak az Európai Unióhoz csatlakozása, illetve a szándék, hogy az unióhoz csatlakozzanak. Az EU már a társulási szerződés aláírása utáni időszakban, a csatlakozási feltételek javítása érdekében jelentős forrásokat biztosított (PHARE) a határ menti vízgazdálkodás színvonalának emelésére, a határvízi problémák feltárására és megoldására. Az unió tagjai számára az európai vízügyi politikát deklaráló „Víz keretirányelv” fogalmazza meg az elvégzendő feladatokat. Ennek első lépéseként megtörtént az egyes országok vizeinek minősítése; ezt a határvizek tekintetében az országoknak egyeztetni kellett.

Jelenleg folyik a *vízgyűjtő-gazdálkodási tervezés*, mely alulról építkezően az egyes részvízgyűjtőkön élő lakosság el-

képzeléseit foglalja keretbe, s társadalmi vita után válik az adott ország vízpolitikájának részévé, és összesítés után készül el az országos terv. Ez a dokumentum a Duna egyik részvízgyűjtőjén (például Románia, Szlovákia) fogalmaz meg feladatokat, s év végével kell az EU számára a tagországoknak előterjeszteni. Ezek a dokumentumok képezik az egész Duna vízgyűjtőjére elkészítendő *vízgyűjtő-gazdálkodási terv* alapját. A jövő évben lesz lehetőség arra, hogy a szomszédos országokkal egyeztetve az egyes határ menti részvízgyűjtőn megfogalmazott teendők harmonizációja megtörténjen. A vízgyűjtő-gazdálkodási tervezés fontos alapelve, hogy a már elfogadott s az unió által finanszírozott programokat a tervnek tartalmaznia kell. Az EU a határ menti felszíni és felszín alatti határral osztott vizeket és azokon történő beavatkozásokat kiemelten preferálja.

Hazánkknak a szomszédos országokkal jelenleg 37, az EU különböző alapjai (Interreg, ERFA stb.) által finanszírozott projektje fut. A vízgazdálkodás szinte valamennyi szakterülete reprezentálja magát a projektek között (árvízvédelmi projektek, belvízrendszerek fejlesztése, víziturizmus-fejlesztés, holtág-rehabilitáció, intézményi kapcsolatrendszer-fejlesztés, vízminőség-védelem, modellezés, kapcsolatfejlesztés a nyilvánosság felé). E közös fejlesztések új dimenzióba helyezik a határ menti együttműködést, elkezdik felszámolni a több évtizedes torzulásokat a vízrendszerekben. Az első olyan program, amelyben fellelhető ez a szándék, a „Tavak, ligetek a határ mentén, a Szamos-holtág rehabilitációja” című projekt.

A Szamos-holtág rehabilitációjáról

A Szamos és a Túr közötti területen évezredek óta a belvizeket a Sár, az Éger, a Galambos, a Géci-sűrű, a Csigér, a Máty és a Garand-Felső-csatorna vezette le kelet-nyugat irányban. Az I. világháború után ezeknek a csatornáknak a vízszállító szerepe a tulajdonviszonyok változásával fokozatosan csökkent. A román oldalon az 1960-as években épült egy gyűjtőcsatorna (Dairai-csatorna), mely a Magyarország felé folyó csatornák vizét gyűjtötte össze és vezette le a Szamosba. 1970-ben, a Szamos nagy árvize után, a magyarországi területek irányában kiömlő vizek kivédésére

egy zárógát épült magyar oldalon a Szamos és a Túr folyók között. A két ország térségben lévő vízrendszere továbbra is önállóan működik, csak nagyvizek esetében van vízátfolyás a határon.

A romániai gyűjtőcsatorna és a magyarországi zárógát közötti terület nagyon szép erdőkkel, ligetekkel, tavakkal, nádasokkal teletűzdelt, természetközeli táj. Kihaszználása szegényes, mert fő gond a folyamatos vízpótlás lehetőségének a hiánya. E terület vízpótlását célozta meg a „Tavak, ligetek a határ mentén, a Szamos-holtágak rehabilitációja” című projekt, a Magyarország–Románia, Magyarország–Szerbia és Montenegró határon átnyúló együttműködési program” keretében. Az elképzelés az, hogy a román területen található gyűjtőcsatornán (Darai-csatorna) duzzasztókat létrehozva, az államhatárt metsző csatornákon át folyamatos vízpótlás legyen elérhető az említett területeken. Ugyanakkor szükséges lenne a Darai-csatorna vízhozamát pótolni, a Sár-Éger-csatornából. Így jelentősen csökkenne a szivattyúzás mértéke a szárazberki és darai szivattyútelepen (Románia), mert a belvizek nagy része a projekt célját képező területek vízpótlását biztosítaná. Ugyanakkor a vizes élőhelyek számát növelő másik lehetőség, hogy az átfolyó víz, a Szamos egyik legszebb holtágát, a szamossályi holtágat táplálná vízzel. A kialakítandó határon átnyúló integrált vízgazdálkodási rendszer célja a vizes élőhelyek megőrzése, a szivattyúzás volumenének a csökkentése és a térség rehabilitációja. Így előreláthatóan néhány éven belül a régi vízfolyások visszanyerik eredeti nyomvonalukat, hozzájárulva a vidék fejlődéséhez, megőrizve a táj szépségét, gazdagságát.

Körös völgye, torontáli vízrendszer

Hasonló közös gondolkodás indult meg a Körös-völgyben is. A kölcsönösen megoldandó kérdések közül a legfontosabbak a káros nagyvizek elleni védekezés és a hasznosítható vízkészletek megosztása. Az első komoly probléma már az 1925. évi karácsonyi árvíz idején jelentkezett, amikor a Fehér-Körös jobb oldali töltésének szakadása nyomán a víz Magyarországon területén elöntött 16 ezer kat. hold földterületet és 300 tanyát. Ezt, majd az 1932. évi árvízkatasztrófát követően a magyar fél „határtöltést”, úgynevezett trianoni töltést tervezett és épített a fekete-körösi társulat mély fekvésű területein. Az 1938. évi romániai töltésszakadás vizét már ez a töltés tartotta vissza. Ezt követően váltakozó sikerrel folytattunk védekezési munkát a határ mentén. A Fehér- és a Fekete-Körös közét elöntő 1966. évi árvízét követően kezdődött és 1974-ben fejeződött be a határral párhuzamos új, lokalizáló töltések építése. Ettől kezdődően ezek a töltések a romániai töltésszakadások kiömlő vizei ellen teljes védelmet nyújtanak, mint például 1970-ben. Amennyiben lehetőség látszik az eredményes védekezésre, úgy minden esetben a magyar fél a trianoni töltésen folytat védekezést (1974, 2000).

Az időszak kezdetén sok gondot okozott a belvízvédekezés. A két állam területén azonban a csatornák kiépítettsége és karbantartottsága különböző szinten állt. Különösen veszélyes volt a magyar területre a Felfogó-csatorna. A csatorna jobb parti töltése a patakok egyidejű áradása esetén könnyen átszakadt, és a kiömlő víz a nagy esésű területeken rövid idő alatt elérte a mélyebb magyarországi részeket. Állandó vitatéma volt a belvizeknek a határ menti töltés átvágásával történő levezetésének kérdése, valamint a magyar félnek a román fél részére végzett belvízszivattyúzás költségeinek elszámolása a két ország között. A magyar területen az új lokalizáló töltések építésével egy időben a román oldalon átterveztek és átépítették a belvízlevezető rendszert, új, nagyméretű gyűjtőcsatornákat és szivattyútelepeket építettek. Bár továbbra is van belvíz-levezetési kötelezettségünk, nagyjából azonban a román területi védekezés önállóan is megoldható.

A belvízrendszerek átépítésével, a csatornák esésének megváltoztatásával a belvíz-védekezési problémák megoldódtak ugyan, de a korábbi természetes lefolyási viszonyok is megváltoztak. Így száraz, nyári időszakban a magyarországi csatornaszakaszok nem, vagy csak alig kapnak friss vizet. 2000-ben kezdődtek meg a tárgyalások a kisvízfolyások élővé tételéről. A Határvízi Bizottság ezt követően határozta el az elvi vízátfolyási lehetőségek vizsgálatait. Tanulmány készült, mintaterületeket határoztunk meg és vízminőségi vizsgálatokat végeztünk. Ezek már egy esetleges közös uniós projekt alapjait képezhetik.

Más típusú, nem kormányzati kezdeményezés történt a torontáli vízrendszerrel összefüggésben, mikor is a Magyar Mérnöki Kamara kereste meg a Szerb Mérnöki Kamarát, hogy közösen kezdeményezzenek háromoldalú magyar-román-szerb megbeszélést a vízrendszerben meglévő anomáliák felszámolására. E vízgyűjtőn a visszafordított belvízcsatornák jelentenek nagyobb árvédelmi kockázatot elsősorban a Maros folyó mentén. A kezdeményezést további lépés még nem követte, de a példa is igazolja, hogy a térség lakossága és a civil szerveződések is jelentős szerepet játszhatnak egyes szakkérdések megoldásában.

Az európai uniós tagság tehát a szakpolitikai kapcsolatok új dimenzióját nyitotta meg. A közösen elképzelt és megvalósított projektek növelik a határ menti élők létbiztonságát, kiegyenlítettebbé teszik a vízkészlethez jutás feltételeit és egyes tájegységek, kisvízfolyások biztonságosabb vízellátása lehetőséget nyújt civil szervezeteknek, hogy kezdeményezői és részesei legyenek az arra épülő térségfejlesztésnek. Mindez egy hosszú folyamat biztató kezdete, ami majd kiküszöbölheti a régmúlt döntéseinek vízgyűjtőket torzító hatásait, jelentősen befolyásolja a határ menti vízgyűjtőkön élő lakosság életkörülményeit, életminőségét és ezért sem nélkülözheti az értük felelősséget viselő politikai erők figyelmét és támogatását.